

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Ioan. Petri Maffei, Bergomatis, E Societate Iesv,
Historiarvm Indicarvm Libri XVI.**

Maffei, Giovanni Pietro

Antverpiae, 1605

Emanuelis Acostae Lvsitani Historia Rervm A Societate Iesv In Oriente
gestarum, ad annum vsque Christi Domini M.D.LXVIII.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11473

EMANVELIS
ACOSTAE LV-
SITANI HISTORIA RE
RVM A SOCIETATE IESV IN
Oriente gestarum, ad annum vs-
que Christi Domini M.D.
LXVIII,

RECOGNITA, ET LATINITATE

DONATA A IOANNE PETRO

Maffeo Bergomate, So-
cietatis IESV

Presby-
tero.

CLARISSIMO

PRINCIPI, AC DOMINO, D. OTHONI TRUCHSES A VVALDBVRG, S.R.E. Cardinali, Augustano Episcopo ac Prænestino, Præposito & Domino Eluacensi, &c. Ioan. Petrus Maf-feijs S. P. D.

*Q*UOD te non fugit, omni liberali do-ctrina eruditum, Otho Card. Amplif., India prouinciarum omnium maxi-ma, tametsi propriè dici videtur pars illa terrarum, quam nobilissimus flu-uius Indus interfluit: vsus tamen ob-tinuit, ut etiam ultra Gangem, æquè magnum ac cele-bre flumen, immèsi illi terrarum tractus, qui ad Sinas usque, & in extremo positos Oriente pertinent Seras, India nomine censeantur. Porrò ultra Sinas, in Serico Oceano, haud procul à continente, ingès cernitur In-sula compluribus minoribus adiacentibus; quam no-stri vulgò Iaponem vocant, Zipangrim antiquis dictà fuisse nonnulli arbitrantur. Hac insula excepta, cate-ras ferme regiones eas, cum aliis opibus, tum etiam pre-tiosissimis aromatibus odoramentisq; refertas, constat prisca temporibus, Romano florente Imperio, cum Eu-ropeis hominibus & commerciis & hospitio fuisse con-iunctas. traditum est etiam, multas Christiana quor-dam sacra tum ab aliis, tum præsertim à duobus exi-mia sanctitate viris Thoma & Bartolomeo Dominè Apo stolis accepisse. Verùm ubi Romani decus Imperij.

conspirantibus undique in ipsum variis nationibus, co-
cidit: mercimonij vocumque, & litterarum cum illis
gentibus communiōe sublata, Christi cultus atque re-
ligio paulatim extincta ac deleta s. c. est, ut nullū propo-
ipsum vestigium in illis iam regionibus appareret. Quo
melius de Christiana meruisse Repub. Lusitani iure
putandi sunt, quod cum terrestri itinere sine summo
vita discrimine, ea loca peti non possent, & vix quisquā
reperiretur, qui peregrinationem eiusmodi suscipere
auderet: ornatissimis ipsi classibus extima legentes
Africa littora: Bonae spei promontorium ante id tem-
pus penē incognitum, auream Chersonesum qua Mala-
ca dicitur hodie, Taprobanam, quae Sumatra, siue Samo-
tra: Sinas denique praeteruecti: ad ipsam de qua dixi-
mus Iaponis insulam ingenti ausu summāq. animi ma-
gnitudine penetrarunt: iidēq. Indica ora magna par-
te subacta, sinus etiam Persici faucibus fortiter aequē
ac feliciter occupatis, Arabiū vero nauigatione crebris
incurſionibus impedita, mercibusq. Ind. cis per Africum
atque Atlanticum Oceanum in Hispaniam auersis: non
modo Memphitica Turcarum vectigalia grauissimis
damnis atque incommodis affecerunt: sed etiā CHRIS-
TI liberatoris nostri cultum ac nomen apud eos po-
pulos vel nunquā ante id tēpus auditum, vel diuturna
vetustate atque obliuione deletum, salutari praedica-
tione longē lateque propagarunt, adhibitis perductisq.
secum, summi Pontificis iussu, multis Euangely praeco-
nibus, tum altarū familiarum, tum vero praecipue So-
cietatis IESV. Quorum Epistola, (huc enim tota spe-
ctat

Et oratio) quas vulgò Indicas nominant, in Europam
subinde perlatæ, minimè dubium est, quin haud medio-
crem utilitatem pari delectatione coniunctam homi-
nibus nostris attulerint. Veruntamen ea volumina cū
iam nimium excreverent, multò (que à legendi studio
retardarent: prudenter mihi simul ac pie fecisse vide-
tur Emanuel, is cuius nos scripta convertimus, qui cir-
cuncisis iis quæ minùs necessaria videbatur, cætera bre-
uem in commentarium retulit, ut essent parata & in-
promptu, quæ quis de rerum Indicarum statu, progres-
sive, quod attinet ad religionem, descriptione maxime
digna, cognoscere cuperet. Quã nos etiã, aliqua ex par-
te, circuncidendi castigandiq; siue diligētiam, siue licē-
tiam, in Japonicis Epistolis ita præstare conati sumus,
ut historiae fides ac veritas omnino integra permane-
ret: quod facile perspiciet, si quis hæc exempla cum cæ-
teris accuratè contulerit. Commentarius autem ipse, Re-
rum in Oriente gestarum, ob eam causam inscribitur,
quod eiusdem Societatis homines etiã in Brasilia re-
gione, & in Occidentali quæ dicitur India, variis locis
atque provinciis magna cum animarum utilitate fru-
ctūque versantur: & res ad Christi Domini gloriam ita
multas eodem duce atque adiutore perficiunt, ut pro-
prio & quidem iusto volumine ipsæ per se ad explicā-
dum indigeant. Quam nos in historiam, & in eas quæ
super sunt ex Oriente colligēdas epistolas, quidquid otij,
quidquid possumus operæ, deinceps conferre decrevi-
mus. Profectò enim digna res est, in qua non mea so-
lum, verum optimi cuiusq; ac literatissimi viri liben-

tissimè desudet industria: quippe quæ non modò plu-
rimarum rerum variam & iucundissimã afferat cog-
nitionem, sed etiam veritatem Catholicæ religionis, &
sedis Apostolicæ maiestatem, summamq; Romani Pon-
tificis potestatem, (quæ hac præsertim ætate omnibus
tormentis ac machinis oppugnatur) humanis & divi-
nis testimoniis atque miraculis, egregiè tueatur & cõ-
probet. Interea, hæc quæ habebamus absoluta, tibi por-
tissimùm, Otho clarissime, pluribus de causis dicere sta-
tuimus. primùm, quòd hoc veræ atque orthodoxæ fidei
firmamentum ei deberi maximè videbatur, qui sese
calamitosis hisce temporibus contra perditorum homi-
num insanias, Catholicæ sinceræq; religionis defensorè
acerrimùm præbuisse: deinde quòd ipsimet Societati
IESU, quæ plurimum tibi debere se profitetur ac præ-
dicat, in primis id gratum fore mihi persuaseram. Tu,
pro tua excellenti humanitate, munusculum hoc qua-
lecunq; libenter accipies, meque in tuorum numerum
adscribes æquo animo. Vale. Romæ, 15. Kalend. Decem-
bris, M. D. LXX.

R E R V M

RERVM A S O CIETATE IESV

IN ORIENTE GE-
STARVM

COMMENTARIVS.

VO tempore Ignatius Loiola, parens au-
torque Societatis IESV, Romam vnâ cum
sociis venit, ad obedientiam Pontifici ma-
ximo (qui tum erat Paulus hoc nomine ter-
tius) ritè deferendam, eo ipso tempore apud
eundem Pontificè Petrus Mascarenus pro
Lusitania rege Ioanne legati munere fungebatur. is cog-
nito eorum vitæ genere atque instituto, quòd ita in mandatis
habebat ab Rege, qui de ipsorum virtute ac pietate ex ami-
corum litteris iam antè cognouerat, egit cum summo Pon-
tificè, vt ex iis aliquot promulgandi Euangelii causa mitte-
rentur in Indiam: cuius prouinciæ ab Idolorum cultu ad
Christianam fidè traducendè Rex, catholicæ religionis cul-
tor egregius, magno in primis desiderio tenebatur. Missi ex
decem, qui tum erant Socii, duo (nec enim plures concessit
Ignatius, cuius arbitrio totam rem Pontifex ipse permi-
serat) Franciscus Xauerus Nauariensis, & Simon Roderi-
cus Lusitanus, Vlyssiponem attingere anno à Deipara Virgi-
ne 1540, quorum non aduentus modò Regi accidit exopta-
tus & carus, sed etiam, interim dum nauigandi tempus ex-
spectant, variis in actionibus atque muneribus pia sedulitas
& industria ita probari ac suspici cœpta est, vt vulgò non ni-
si Apostolorum nomine appellarentur. Inde hoc Societatis
in Lusitania cognomentum est ortum, quod ipsa quidem si-
binon modò non arrogat, verùm etiam recusat ac refugit.
Latus eo rerum euentu Rex, Indorumque iam propemodùm
oblitus, cum reliquos octo, qui Romæ remanserant, suum in
regnum accipere potius, quam hosce duos ab se dimittere
cuperet: ipsi autè contra, diuini amoris igne succensi, mul-
ta pro Christi nomine perpeti, remotis illis ac barbaris
nationibus Euangelii lumen infere, & quo consilio pro-
fecti

*Rex Lu-
sitanus
à Pon-
tificè pe-
cit quos-
dam ex
Socie-
tate
IESV
ad In-
dos mit-
ti.*

*Francisco
Xaue-
rio In-
dia pro-
uincia
desti-
nata.*

*Eorum
qui in
Indiã
mitte-
rentur,
semi-
nariũ,
Conim-
brica in-
stitutũ.*

*ANNO
1542.
Societas
Iesu
perue-
nit in
Indiã.*

*Ratio
vitæ
quæ
Xaue-
rio fue-
rit Goa
& in re-
liqua
India.*

fecti fuerant, id ipsum assequi atque obtinere cõtenderent, diuisa tota res est. Francisco Xaue-rio India prouincia de-
tentus, vt quoniam, ad Ignatium alij multi se iam adiunge-
re cœperant, instituendo in Conimbricensi Academia ipso-
rum Collegio præflet, quod tanquam seminarium foret
eorum, qui deinceps in Indiam supplementi causa mittere-
tur. Ei Collegio Rex vectigalium annuorum quod satis ef-
feret ad Socios centum alendos (qui numerus postea duplica-
tus est) literisq; & prophanis & sacris erudiendos, attribuit.

Xaue-rius igitur, anno post Christum natũ 1541, cum In-
diã præfecto Martino Alphonso Sosa Vlyssipone discessit,
itineris comitem secum duxit è Societate Italum Sacerdo-
tem præstanti virtute virum, nomine Paulum. In Indiam
peruenerunt Maio mense anni insequentis. In ea nauiga-
tione, Xaue-rii vitæ ratio rerum ab ipso deinde gestarum
quoddam quasi pro ludium fuit. Etenim ex quo die conscē-
dit, tum in ipsa naui, tum in Mosambico Insula, vbi hiema-
tum est, eam in egrotos pauperes, egentisque assiduitatem
ac diligentiam, dies ac noctes, tanta cũ alacritate & iucun-
ditate animi præstitit, vt sanctus perfectusque vir haberetur
ab omnibus, & qui præsentem viderunt, rem verbis laud
satis exequi possint. Goam simul atque peruentum est, om-
ni statim conatu ad ethnicos Christianis præceptis imbue-
dos, Christianos verò & Lusitanos, & incolas, in fide atque
officio retinendos ac promouendos incubuit. Ad hæc, ægro-
tos & vinctos inuisere, valetudinaria frequentare, vel in eis
habitare potiùs, quo commodiùs ægris ministrare posset,
quibus & viuentibus interdum noctuq; summo cum labore,
cunctis admirantibus, præstò erat, & mortuorum cadauera
suis ipse manibus funebri linteo ritè ad sepulturam inloe-
bat, proque eorundem animarum expiatione sacrum mis-
sa faciebat: quod ille semper, vbicumque terrarum fuit, in
India solenne seruauit. Nec tamen interea confessiones au-
dire, publicis concionibus priuarisq; colloquiis hominũ
vitam moresq; corrigere, simultates ac dissidia tollere, a-
liaque id genus facere multa desistebat. quocirca magno
in honore ac veneratione habebatur à populo.

Aliquot menses Goæ magno cum rei Christianæ adiuu-
to versatus, in eam Indiã oram discessit, quæ vulgò Como-
rini caput seu promontorium dicitur: ab vrbe Goa passũ
sexcent.

sexcenta millia. Regio est piscatu margaritarū insignis. Gēs autē ipsa quondā a D. Thoma Apostolo ad Christum adiuncta, sed quæ iam Christiani præter nudum nomen haberet nihil. Interroganti quippe Xauerio de religione fideque, illud vnū duntaxat respondebant: Christiani sumus. Hoc igitur Domini vinetum in sylvam Xauerius planè degenerasse eam cerneret, acri studio & accuratissima diligentia pro vitibus colendū suscepit, vno Dei fretus auxilio, quē ille in eo peccatissimū negotio ita propitium ac liberalem expertus est, vt breui plurimos homines ad Catholicā ecclesiā aggregauerit: qui ad eam deinde virtutis frugem peruenerunt, vt quibus præ sunt hoc tempore Socii affirmant, eas ecclesias etiam a Lusitanis destruantur, suis iā nūc posse viribus niti, cæptumque virtutis ac religionis cursū tenere. Censetur in præsentia maritima illa ora, Christianorū apud ceterū & triginta millibus, eorumque numerus nō mediocriter augetur in dies. Quæ ferè omnia vni secundū Deū Xauerio præcipuè accepta referenda sunt, qui nō illā modò plantauit rigauitque vineā, sed alias quoque in eo tractu permultas: in iis, Trauācoris regnū penè totū & Bringanum inter ac Permanelem, decem ferme pagos, & circa Beadalā ac Tramanancorē, vicos circiter septē. Neque verò cum in aliorum salute procuranda vigilatissimus, tum in sui ipsius custodia remissus erat, aut negligens. vitam quippe ducebat eiusmodi, quæ satis ostenderet, nihil omnino sibi præter vnā Dei gloriā suāque salutē & proximorū esse propositā. Itaque res quas gerebat, sanctitas morū, laborēsque perpetui, & insectationes, iniuriarūque quas vel in conuertēdis barbaris, vel in tuēdis neophytis ac Lusitanis subibat, Goam ceterasque in Indiæ regiones non dubio sermone perlata, tanta cum admiratione celebrabatur ab omnibus, vt vel ab ipsis Mauris ethnicisque Pater sanctus appellaretur. Qui rumor cum etiam in Lusitaniam permanisset, cumque Ioannes Rex eadem a multis certisque autoribus, tum ipso adhuc viuente Xauerio, tum multo magis, mortuo, cognouisset, permotus rerum magnitudine atque præstantia, Pro regi Indiæ per litteras mandauit, vt Xauerii res gestas atque miracula omnibus vestigiis indagatas quā diligentissimè ad se perscriberet. Regis ipsius litterarum subicietur exemplum, è quibus quid ille de Francisci virtute atque præstantia senserit, facillè appareat.

IOAN-

*Comori
ni pro-
motorij
accola à
D. Tho-
ma Apo-
stolo ad
Christū
tradu-
cti.*

*Comori
nū Christi-
anorū
amplius
centū &
triginta
millib⁹
censetur.
Trauā-
coris re-
gnū cū
pagis &
vicis a-
liis à Xa-
uerio
Christo
adiunctū
Xauerii
gesta Re-
gis Lusitania
iussu in-
dagantur.*

Prorex amice: ego rex tibi multam salutem. Franciscu-
uerii vita, gesta que res, adeo salutaris exempli fuerit.
eas lucē edi palamq; proponi ad gloriā Domini Des-
stri pertinere magnopere existimem. Cuius editionis
major autoritas fidesque sit, mado tibi planē, vt de p-
ris omnibus viri illius actionibus, deq; iis rebus, quas per-
siue adhuc viuente, siue defunctū, Dominus noster supra-
tura vites effecit, vbicumque testes idonei fuerint, tabu-
publicas seu instrumenta autētica cōficiēda quā studio-
mē cures, & ad me primo quoq; tēpore perferēda. Id erit
hi vehemēter gratū. Ac licet rerū ipsarū dūtaxat tabulas im-
perauerim, tu nihilo minū efficies, vt ipsamet inquisitio
publica monimēta rectē atque ordine referatur. Inquisi-
tionis autē erit eiusmodi ratio, vt omnibus, istis in regionibus,
quicumque earum rerum probē consciū extiterint, si de vita,
factis, moribusq; Frācisce, quib⁹ in terris atque oppidi-
delium fuerit, quid in iis gesserit, interrogati & iurati respo-
deat. Eius porrō inquisitionis exēplū scriba relationis ipse
desumito, tuoq; chirographo subscriptū, adhibito etiā Au-
ditore generali, cōplicato ob signatōque: Tu deinde ad nos
id ipsum triplici via trās mittito. Vhsipone. V. Kalen. Apr. 1556.
Regis epistola perlata in Indiam, ministri sedulo imp-
rata fecerunt, atque ita multa de Frācisce Xauerio ad Regē
probē cōperta atque explorata miserūt, vt singula hoc loco
persequi nimis longum sit. Summatim nonnulla perstringa.
Xauerius cū apud Comorinēses degeret, in Christiana do-
ctrina tradenda tenebat hanc regulā: Manē post preces ha-
rarias recitatas, puero vno comite, qui signū gestaret crucis,
vias oppidi circuibat, quērens vbi nā essent aegroti curandi,
vel mortui sepeliendi, vel infantes ad ultivē baptismo luti-
di. Si quid occurrebat eiusmodi, manibus oculisque suble-
in cœlum, elata voce concionatoris instar admodū pie
nuntiabat Symbolum Apostolorum, vna cum Decalogo. Ita
eō statim magna vis hominum confluebat. Si pro aegrotis
neophyto faceret, vniuersam precationē Euangelio, sūp-
defuncto, Psalmodia funebri, siue mortuorum officio cōde-
debat. Ad sextam ferme horā diei versatus in opere, quā
summa corporis defatigatione, nullum tamē intermittebat
die.

*Inquisi-
tionis de
vita Xa-
uerij ra-
tio.*

*Regula
Xauerij
in tra-
denda
Comori-
nēsis
doctri-
na Chri-
stiana.*

diem, quin aliquid pueris è Catechismo explicaret. Inde vbi
 cibo se refecisset, Christianis omnibus copiam sui faciebat:
 quaestiones ipsorum nodosque dubitationum expediens, om-
 nia discordiarum semina tollens, pacemque concilians: cum
 etiã sub vesperã, atq; interdum noctu sese in coetus hominum
 frequentiores concionabundus insereret. Augebant autem la-
 bore ac lassitudinem tum calores in iis regionibus maximi,
 tum summa viri paupertas, cuius ille semper adeo studiosus
 fuit ac tenax, vt in tam crebris ac longis terra marique peregrina-
 tionibus sine sacculo & pera ambulare solitus fuerit. Quin
 etiã in vrbe Goa regio procuratori multa ad iter necessaria
 liberaliter offerenti, instantiq; vt acciperet, omnino remisit, &
 non modò viatico prorsus nullo conscendit, sed etiã impedi-
 menta nulla in nauem imposuit præter Breuiarium, & aliud libel-
 lum, & superpellitium. In ipsa autem navigatione precario
 victitabat, aliorum benignitate sese sustentans. Iam verò Chri-
 stianos, quos in Comorini tractu Christo pepererat, à bar-
 barorum Regum & ceterorum iniuriis defendebat egregie, proque
 eius & Christi religione tuenda saepe sese obtulit in apertum vitam
 discrimen. Gens est in regno Bisnaga, quos Badagaas vocat.
 horum permagna manus cum ad neophytos diripiendos oc-
 cidendosque in regnum Trauancoris irrupisset, cognita re
 Xaverius ex alio quodam oppido, vbi tum morabatur, Trauan-
 corum prouolat: nihilque mortis metu perterritus, summo animi
 ardore atque constantia scelus hostium increpas, in media Chri-
 stianorum turbam vltro se coniecit, vt ipsum reuerenti reliquis
 parcerent. Quamquam alioqui sanè ipsius capiti assidue penè
 tendebantur insidiae. itaque & à barbaris quibusdam aliquando
 conquisitus ad necem, arborem scandens, ibique pernoctans,
 manus eorum effugit. Tanto autem desiderio flagrabat vniuer-
 sae barbariae ab interitu reuocandae, vt nullos labores vel pe-
 ricula subterfugeret, nullaque ferè partem caperet quietis. Insu-
 la Mauri sunt vltra Malucum. in iis ille versatus est omni pla-
 ne humano praesidio nudus, multis vndique cinctus veneni
 tedisque periculis. quò ille cum discedere pararet, non modò ab
 amicis frustra deterritus ac reuocatus est, sed etiã veneni
 multa remedia (cuius est usus in iis insulis frequentissimus, atque
 etiã idcirco multos iam annos sacerdote atque pastore caruerat)
 sibi ab eisdem oblata, diuino magis quam humano fretus auxi-
 lio, cuncta repudiavit. Qua de profectioe precibusque ami-
 corum ipse in Lusitania ad suos scripsit his verbis: Ego ipsorum
 in me.

*Studiū
 & culi
 pauper-
 tatis.*

*Regnū
 Bisna-
 ga.*

*Pericu-
 lorum
 mortis-
 & con-
 temptus.*

*Insula
 Mauri.*

*Muneris
 recusa-
 tio.*

in me beneuolentiæ ac studio ingentes egi gratias: sed et ipse mihi sollicitudinē struerem, ac multo magis ne quid mea spe in vno Deo penitus fixa ac locata remitterem: amicta, quæ mihi peramanter lactymantes donabant, omni reculaui, rogans eos, vt pro me Deū obsecrare ne desisterent: eo veneni remedio nullum certius inuenire. Extrat de eadem profectioe eiusque difficultatibus, de terræ natura & inopia, ad Socios Romanos alia item ipsius epistola, cuius illa clausula est: Hęc ad vos eo scripsi, vt sciaris quanta sit in hisce insulis cœlestium solatiorum copia: namque omnia hæc pericula ac labores vnus Dei causa vltro suscepti, thesauri sit ingentibus referti spiritalibus gaudiis, ita vt hæc appropinquata & apposita prouincia sit ad oculorū aciē paucis annis & suauissimi stertus vbertate perdendam. Equidem in vita mea nec vlla vniquam animi tanta tamque perpetua voluptate sum affectus, quanta in his locis afficior: nec tam leuiter corporis vexationes, atque molestias pertuli: cum tamen hostes circa finitimi sint, incolæ ipsi non amicissimi, regio verò ita infelix & sterilis, non modò vt cunctis valetudinis aduersæ subsidiis, sed etiam consuetis alibi vitæ præfidiis ferè omnibus careat: sic prorsus, vt hæc mihi videantur insulæ diuinitæ spei veriùs appelladæ, quàm Mauri. Nec verò populi in his partibus desunt, (Iauaros vocat) qui posse hominem interficere, summæ beatitudinis instar putent, a quibus cum alii tum Christiani multi occiduntur.

*Iauari
populi
quàm
inhumanissimi.*

*Tolo oppido,
Christianorum
amplius
vixit
quinque
millia
facta anno
1547
Insula
Maluci
& Amboini.*

Tres menses apud eas nationes Xauerius posuit, partim Christianorum loca circumiēs, (quæ iam diu lustrauerat nemo, siue quòd absit ab India leucas à plus mille, siue quòd, quem præfulē habebant, ipsimet Insulani peremerant: partim etiam in barbaris conuertendis ad Dominū ita multos, vt in vno duntaxat oppido Tolo, Christianorum omnis ætatis amplius viginti quinque millia ab ea facta fuisse dicuntur: idque anno post Christum natum circiter 1547. Nam et eo tempore is numerus per Socios, qui in opere successerunt, valde auctus esse credendus est. his rebus peractis, cum intellexeret Xauerius, quam vehementer insulæ Maluci & Amboini cultorum inopia laborarent, cessare nescius eò se contulit, ibiq; Christiana re præclare gesta, regnū aliud petiit, in quo intra mensem hominū plus decem millia ad cultum Christi perduxit, & significauit suis ipse litteris, sperare se eo anno plus centum millia Christianorum esse facturū. Multis igitur

igitur in eo tractu institutis ecclesiis, quæ sacrosanctæ sedi apostolicæ Romanoque Pontifici obtemperant, & multiplicatur in dies, relictisque ad earum tutelam aliquot è Societate custodibus, ipse, quod aliis Indiæ locis mortales plurimos doctoribus destitutos in æternum perire intelligebat, reuersus in Indiam est. Iaponis regnū paucis illis annis aperuerant Lusitani, cuius incolæ sunt ingenii ac docilitatis laude præstantes. Id ille ubi didicit, nequaquam loci longinquitate deterritus, (abest enim id regnū ab vrbe Goa leucas plus mille) quamquā dissuadentibus cunctis, intèpestiuo ad nauigandū mari, nauigio barbarorū Sinarū sese commisit, difficiliq; ac periculosa nauigatione maritimā Iaponis urbē Cangoximā tenuit. Comitē habuerat Iaponium quendam Lusitanicæ linguæ peritum. Eo vsus interprete, capta Christianæ religionis in Iaponicum sermonem trāstulit primū: deinde Christi Euangelium in iis terris inauditum promulgare, nec sanè frustra, aggressus est. Cangoximā cū neophytis aliquandiu moratus, ad magnā illā urbē perrexit Meacū, regni totius caput, leucas trecentas ab eo loco positā, Christi notitia nulla. Iter habuit in primis laboriosum atq; difficile. In viā se dedit Octobri mense, cū frigora in Iaponē sæuire incipiunt, tanta niuiū copia gelūq; vt in siluis concretæ ex glacie moles passim ad instar trabium rigean. Mari nō semel infesta pyratibus loca trajecit, in infima nauiū propter obscuritatē ac nouitatem nominis sui à nauitibus sæpe coniectus. Terra autem, ne erraret ignarus viarum, indigenas equites citato cursu prosequeretur, & quidē pedibus nudis, quod eo anni tempore flumina multa vado superada sese crebrò offerrent. Itaq; sæpe niuiū & algoris iniuria pedes intumescerent: sæpe etiā assidua sacrorū instrumentorū gestatione defatigatus, asperitate viæ fallente vestigia, concidebat. Nocte verò, aqua madidus, frigore famēq; cōfectus, cū ad hospitium perueniret, humana solatia nulla reperiebat: nā cœlestia illa ac diuina (credo) nō deerant. In ipsiis verò pagis, & oppidis, quā transibat, ad alias contumelia: & iurgia illud etiā accedebat, vt per plateas crebrò lapidibus peteretur à pueris: nec tamē idcirco à sacrosanctæ fidei Catholicæ præconio desisteret. Meacū vt venit, omnia offendit bello tumultibusq; flagrantia. Itaq; re infecta Cangoximā reuerti coactus est, Christianis aliquot in reditu factis. Annū circiter in Iaponē versatus est: in Meacensi peregrina-

*Hominiū
decem
milliū
intra mē
sem ad
Christū
perdu-
cta.*

*Ecclesiæ
Indicæ
Romano
parent
Pontifi-
ci.*

*In Iapo-
nis reg-
num pro
ficiscitur
Xau-
rius.*

*Cangoxi-
ma Iapo-
nis
urbis.*

*Euangeli-
um Chr-
sti Iapo-
nis tra-
mulga-
tur.*

*Meacū,
regni Iapo-
nis ca-
put.*

*Frigora
in Iaponē
maximè*

*Ingentis
immeris
difficul-
tates.*

grinatione mēses quatuor posuit. Tū institutis ibi quocumque Sociis, qui ccepta promouerent, in alia regna discessit. Magnū verò nomē, magnā sibi venerationē apud Iaponios peperit, planē vt illū Europēis omnibus anteferrēt. tanta enim fuit vitæ morūmq; innocentia, vix vt in iis quisquā vel venialis noxæ maculā deprehenderit. quin etiā ea re aiebant illum à ceteris differre Sociis, quōd illi sigillatim ad variis multorū interrogationes deinceps atq; ordine respōderēt, Xauerius, decē duodecimve maximē inter se diuersis propositis quæstionibus, vno eodēmq; respōso simul ita satisfaceret vniuersis, vt si eorū vnicuiq; separatim ac propriē respōdisset. Illa verò de Xauerii actis suprà humanas vires admirabilia celebrātur, quōd variis temporibus in Iapone mutō cuidā ac pedibus capto vsū linguæ & ingressū, surdo auditū, itē alteri surdo mutōve sanitate diuinitus reddidit. Atque hæc in Iapone. In Comorini autē regione dū ageret, nō solūm ægros cōplures à medicis desperatos morbo diuinitus liberauit, spiritusq; fugauit immundos, sed etiā mortuos reuocauit ad vitam. Iuuenis quidā obierat multis affinitate cōiunctus. hunc oppidani mortuū magnis clamoribus frequentes ad Xaueriū afferunt, quē ille manu apprehēsum viuētē erexit. idq; Goā constanti fama perlatū est. quo Xauerius etiā, cū non multo pōst rediisset, ad Didacū quendam magnæ auctoritatis virū diuertit. is cū rē gestā cognoscere de ipso Xauerio admodū cuperet, Cosmū Ioannē regni procuratorē inuitat, vt ambo simul id à Xauerio sciscitarent. Cosmus pudore deterritus, rē ad ipsum Didacū rejicit. quā ille recepta, paucis post diebus Xaueriū nomine cōpellens. Ad gloriam (inquit) ac laudē Domini, cedo magister Frānce, quidnā fuit illud de adolescente, quē defunctū in Comorini promontorio reuocasti. Ad ea verba Xauerius nimirum erubuit, hominēq; amplexatus, atque subridens, Iesu bone (ait) egōne vt mortuos excitauerim? O me nequā, iuuenem ad me, mortui specie, attulerant: iussus à me surgere nomine Dei surrexit: ea videlicet populo noua res visa. Hæc deinde Cosmo referens Didacus, Noli (inquit) dubitare, quin opidiuina iuuenem illum Xauerius reuera mortuum suscitauerit. Ibidem mulier Christiana ad Xauerium accedit, rogans vt ad nīlium suum vitā functum venire ne grauetur. Ille cōfiteri: pueri cadauer flexis genibus Deum precatus crucis signo lustrat: puer statim exsurgit in vitam, ac sanitate restituit.

*Gesta
quædam
Xauerii
admirabilia.
Muto,
surdo,
claudo,
ægris de
speratis,
sanitas
restitu-
ditur.*

*Mortui
ad
vitam
reuocantur.*

COMMENTARIUS.

227

pristinam restitutus. Christiani qui aderant, miraculum exclamant: illos verò Xaverius obsecrat, rem vti silentio cōtegant.

Ex lapone decedens, nauem conscendit Lusitani cuiusdā, qui Colani præsidio præsuit. In ea nauigatione cū in oram Sinarum è regione Chinchei iam peruenissent, atrox & periculosa procella coorta, scapham, vnā cum duobus Mauris è nauali turba, retinaculo rupto, ex omnium oculis tanto impetu abripuit, vt paulo pōst ne è sommo quidē ipsius mali carchesio speculantibus appareret; tū verò ea deplorata, cursum prolequi nauæ decernūt. Id vbi sentit Xaverius, magistrum nauis ductorēque obsecrat, vt dolones, qui ob venti violentiam non erant omnino sublati, demittant, & scapham expectent. Negare ductor primò, magnum esse affirmans in mora periculum: exiguo illo contracto velo, quo maris impetum fugerent, haustum iri nauigium fluctibus. Ad extremum tamē victus Xaverii precibus, submitti dolones imperat. Verūm vbi nihil profici ea re intelligūt nauæ, tumido præsertim ac sæuiente mari, vela rursus expediunt. Contra Xaverius niti, seridè affirmare scapham breui incolumem affuturam. Cū illi nihilo minùs desperata redolones erigerent, extēplo Xaverius ad proram accurrit, manuque antennis injecta, nautas per Christum Dominū eiusq; vulnera obtestatur, ne ex eo loco discedant: confidere se planè fore, vt par illud animarum, quæ Christianæ esse possent, Deo miserante, non interiret. His auditis nauæ denuo vela submitunt. Interea Antonius Dias Xaverii rogatu rudentes ascendērat, nihilque dispiciens, descendere iam parabat, cū illum adhuc paululum expectare Xaverius iubet, simulque ipse ad nauis marginem sublatis manibus se in preces effundit, nauarchum & ceteros bono animo iubet esse. Cū hæc maximè fierent, ecce tibi repente aduentans scapha conspicitur. Tum ad eam expectadam, cursumque facilius inhibēdum, nauis contra maris impetum in obliquum locatur; nec mora, duarum triumque horarum interuallo scapha neutram in partem declinans rectā ad onerariam appropinquat: cui cū funem eminus injicere paratē, nihil opus esse ait Xaverius, ipsam per se placidè ad onerariæ latus accessurā: itaq; factum est. Duo qui vehēbatur, in nauē accepti. scapha, quāquā minimè sedata tēpeltate, retinente nemine, tā diu stetit, quoad eā

Chincheum in Sinarum ora.

Mauri duo, fluctibus mirabiliter eropti, baptizantur.

nauæ ad onerariam religarunt. Mauri illi duo ad Christum deinde conuersi baptismo lustrantur. Res tota summa omnium admiratione animaduersa ac notata est.

*Prophe-
tia do-
num in
Xaue-
rio.
Mala-
ca.*

Fuit verò Xauerius vtrique ipsius etiam Prophetiæ dond conspicuus. multa post futura, multa longè remota prædixit, quæ humanitus sciri nullo pacto possent. Ex Iapone tendens Malacam, quingentarum amplius leucarum itinere, in portum Sinarum delatus, è Duartis Gammae oneraria in Didaci Pereriæ nauem transcendit: is, quòd Malacam in discessu ab hostibus circumuentam obsessamque reliquerat, nihilque postea de euentu rei cognouerat, percontari de Sinis magnopere cupiebat, num quid de Malacensi obsidione audissent. Simul etiam cura vectoribus in eius vrbs subfidium arma sedulo comparabat. quos ita sollicitos metu conspicatus Xauerius, iubet (idq; sapius) sine cura esse, pro certo affirmans otium esse Malacæ. Idem Didacus eum animo suspensio metueret, ne omnes naues in Indiam Malaca soluisent, quòd bona iam pars idonea ad nauigandum tempestatis effluerat. Nihil est (inquit Xauerius illi) cur timeas. Antonium Pereriam etiam num reperiemus Malacæ, sublatris ad velificandum antennis, nos ipso iam triduo præstolantè.

*Fretum
Sinca-
puranũ.*

Ad quem deinde Xauerius è freto Sincapurano passuum nonaginta millibus Malacam litteras de suo aduentu præmisit: quòd simul atque peruentum est, omnia præsertim ut ille prædixerat, res Malacenses pacatas, Antonium Pereriam tertium iam diem profectioe parata ipsos opperientem inueniunt.

*Aceni
Iapo-
nis popu-
li belli-
cosa gens
Mala-
ca pir-
tum in-
uadunt.*

Simone Mello Malacæ præfecturam gerente, cum ibi Xauerius esset, Aceni, immanis ac bellicosa gens, celocibus ferè sexaginta, noctis silentio Malacæ portum inuecti, vonerarias, quæ in eo iactis anchoris stabant, inflammarent, atque diriperent, Baudensem nauem iam propè ceperant, cum Lusitani qui in oppido habitant, biremibus circiter quinque raptim instructis, decemque dierum duntaxat imposito commearu, intra decimum diem redire iussi, còjectos in fugam piratas ad Parlem vsque amnem ducentas ab vrbe leucas persequuntur. iamque mensem totum ultra finitum sibi temporis spatium abfuerant, cum interea nullus de iis nuntius venerat Malacam. Quin etiam complures, ad explorandum linternes à præfecto dimissi, nihil omnino reculerant. Quo circa magna erat suspicio, male pugnatum esse: auxitque suspicionem rumor à Mauris

ris incolis dissipatus, nostros ab hostibus planè victos ac de-
 letos esse. Cùm mœsta atque afflicta eo metu ciuitas esset,
 matronæ etiam maritos vt mortuos effusè lugerent, in con-
 cionem populum Xauerius aduocat, & ad extremum, non-
 nullorum fidem in Christum requirens, & inconstantiam
 increpans: Sunt, inquit, in hoc cœtu cùm alii, tum mu-
 lieres quædam, quæ fortibus jactis, consultisque veneficis,
 persuasere sibi, classem nostram ab Acenis captam, mari-
 tōsque lugent. At vos fratres mei amicique, omni mœro-
 re deposito, exhilaramini, & gaudete vehementer: namque
 hodierna die fratres nostri pugnarunt, insignique de hosti-
 bus præda victoria cum optimis spoliis reuertuntur ad nos.
 Certo die (ipsumque notauit diem) adiuuante Domino in-
 columnes aderunt, non plus tribus è nostris aut quatuor in
 pugna desideratis. Proinde tantam victoriam Deo gratu-
 lantes semel orationem dominicam & salutationem ange-
 licam recitemus, iterumque pro iis qui vitam in certamine
 profuderunt. Hæc ille solita vultus orisque serenitate cùm
 perorasset, ingens omnium stupor & motus animi conse-
 quutus, tantaq; fuit de viri sanctitate auditorum opinio, vt
 nemo planè dubitauerit, quin illa Xauerius diuino afflatus
 spiritu verè pronuntiasset, cùm nec terra nec mari nuntii eo
 tempore ad urbem venissent, nec verò tam breui ex tam lō-
 ginq; regione venire potuissent. Eodem die sub vesperam
 in æde Mariæ Virginis in cliuo, separatim ad matres fami-
 lias verba fecit, ipsum nominatim definiens diem, quo die
 certum de suorum incolumitate ac victoria nuntium essent
 accepturæ. itaque factum est. Nuntium victores ipsi cū in-
 genti præda paulo pòst subsequuti, nauigiis, & myoparoni-
 bus, tormentis, apparatusque bellico, multis denique ex ho-
 stium numero captiuis adductis. Appropinquant ad oppidū
 classi Xauerius vnà cum urbis præfecto & reliqua multitu-
 dine ad litrus obuiâ prodit, signū crucifixi Christi Domini
 tenens: descendente ducem, cæterosque primarios gra-
 tulabundus amplectitur. In ea celebritate atque frequen-
 tia, Mellus urbis Præfectus quid paucis illis diebus de fug-
 gestu Xauerius dixerit, Classiariis publicè exponit. rei ge-
 stæ seriem cum Xauerii verbis ad amussim conuenire com-
 periunt. tantum denuo admirationis atque admurmura-
 tionis exortum, vt aliud ferè nihil per eos dies in o-
 re sermonèque omnium versaretur. Neque verò Mala-

*Malactis
 sibus vi-
 ctorem
 vaticini-
 natum est
 Xaueri-
 rium.*

cessibus læta solùm ac prospera, sed etiam aduersa tristiaq; vaticinatus est. Attenderunt eum sæpenumero quidam, cū pro concione solutos accusaret Malacensium mores, neglectamque iustitiam, imminetia vrbi mala pœnalsque deprecantem eas, quibus deinde statim Malacenses affecti sunt. Proximo quippe anno Malaca ab Iais Mauris obsessa, & agri vastati. belli cladem contagiosa ac dira morbi lues excepit, qua per vniuersum grassata populū, perpetuis funcribus urbem propemodum exhaustit.

*Cladē
immi-
nentem
prædi-
cit.*

*Obsidio
nē Ma-
lacen-
sium di-
uinitus
cognos-
cit.*

*Absen-
tis
mors
sacrifi-
cātū re-
uelat-
ur.*

*Artifi-
cium
Xaue-
rii in sa-
nādis
hominū
vitiis.*

Idem Xauerius alias cū ad Chincheum Sinarum esset, Lusitanis qui ibidem aderant, repente, Deum (ait) pro fratribus nostris Malacensibus deprecemur, qui ab hostibus graui obsidione cincti opprimuntur, vōsque ad opem laborantibus ferendam nulla interposita mora contendite. Profecti, quo in statu Xauerius dixerat, rē Malacensem offendunt. In Maluci insulis missæ sacrificium facienti aperuit Dominus vita excessisse in Amboino insula, vico Tibi, Ioannem Darausium Lusitanum. Conuersus igitur ad populū oblationis tempore, Ioannes, inquit, Darausius, qui erat in Amboino, extremum obiit diem: vos eū, quaeso, Deo Domino commendate. mirati qui audire, cœlitus id perfectum Xauerio statuunt, cū Maluco distaret Amboinus ducenta quadraginta millia passuum, nec per eos dies quicquam terra marive ex iis locis venisset. Spatio deinde interjecto dierum ferme duodecim, Ioannis Deiroi litteris cognitum est Darausium ea ipsa hora, qua Xauerius dixerat, e vita migrasse. Rursus in Amboino dum concionaretur, auditores iussit genibus nixos orationem dominicam recitare pro Didaco Egidio, qui Maluci eo ipso tempore animam ageret. quod ita fuisse paupibus deinde litterisq; e Maluco rescitum est.

Sed illa præsertim laude Xauerius præstitit, animos hominum à vitiis atque libidine ad virtutem pietatēq; traducendi. Urbis vicos tintinnabulo circumiēs pueros, quotquot poterat, Maurisq; sexus vtriusque conuocabat in templum: ibi post Catechismum peractum, verbis, ut poterat, e Lusitanico Mauricōque sermone mixtis, quærebat ex iis, quis nam concubinas haberet. quibus tres vel plures esse compererat, iis vnā, miscens imperio preces, demebat, satis esse reliquas inquitens. atque ita, subducens decimo vel vigesimo quoque die singulas, non antè desistebat, quam

qua-

cunctas omnino dimitterent. Hoc ille artificio nouē circiter scorta cuidā paulatim detraxit. Quos flagitiis huiusmodi coopertos repererat, cum iis hac ratione utebatur & via: blandē primū & familiariter compellare, nihil in vultu seueritatis, nihil asperitatis in verbis ostendere, vltro etiam ad conuiuium semet offerre. vbi sese arcta cum iis & iucunda familiaritate coniunxerat, tum eos quōd veller denique perducebat, atque ita aggrediebatur ad alios, hoc maximē modo cōplures penē perditos à flagitiosa vitæ consuetudine reuocauit. vt Xauerius ab iis qui eū norunt, plus familiari sermone atque colloquiis, quā publicis ad populū concionibus profecisse iudicetur.

Victu fuit cultūque corporis tenuissimo; carnibus nō ferē, nisi si quando vt morem cōuiuis gereret, vesceretur. totum saepe biduum ac triduum vix vno panis obolo transigebat: vino autem abstinere maximē: cuius vas à Martino Alphonso Sosa cum aliis quibusdam donis sibi missum neq; gustauit, & pauperibus cuncta distribuit, in quos vbicunq; terrarū essent, quæ sibi donarentur ab aliis, erogabat. quieti id solummodo tribuebat, quod à quotidianis ex instituto muneribus otii superfuerat: vix autem horæ duæ trēsve ferme supererant: nec iis quidem planē utebatur, sed aliud agens, natura ipsa demū necessitate cogente cedebat somno. Obseruarunt eum saepe de industria quidam externi, cū in cubiculum se reciperet, obfirmato semper animo precatiōni insistentem, quoad somno oppressus, ac penē concidens, ad saxum pro cervicali recumberet. Christiana sacra cum Indicis insulis iā ferē omnibus impertisset, summa ope sibi enitendum putauit, vt eadem in amplissimam quoque illam Sinarum regionem inferret. Eam igitur ob causam ex Iapone reuersus in Indiam est, vt se ad hanc expeditionem pararet, nec, quamuis multis iter illud vel dissuadētib; vel etiam impedire (præsertim Malacæ) conātibus, de suscepta sententia potuit dimoueri. Insula est in ora Sinarum, quā Santianum appellant à continenti passuum millibus nonaginta, quo Lusitani morcatores ad negotia cum Sinis contrahenda comitant: nam Sinarum mediterranea penetrare aduenis capitale est. Eō Xauerius negotii ipse quoque sui causa cōtendit, nullis terrorib; cedere solitus, vbi Christiana res & animarum salus ageretur. Cū Sionio quodā, vt se Cātonii portus in litore exponat, emendicatis ad eam

Victus & cultus corporis qualis.

Somnus vix duarum vel trium horarū.

Saxum pro cervicali.

Santianum, Sinarum insula.

Xauerius in Sinarum regionē contendit.

Cantonium portus.

*Mori-
tur Xa-
uerius
Anno
1552.*

*Mira
Dei ope
ra circa
defun-
cti cor-
pore.*

*Ille-
sum ab
omni
tabe ho-
dieque
persistit
Xaverius
corpore
sua e-
pulis*

rem decidit aureis nummis trecentis, sed nimirum interea Xaverii laborum finis obreperat; & qui sese in medio versari stadio rebatur adhuc, ad calcem, atque ad paratam victoribus a iusto iudice coronam gloriae pervenerat insciens. Dum enim hac maxime gerit, gravissima opprimitur febris, ex qua paucis diebus est mortuus in eiusdem insulae monte quodam deserto, summa rerum omnium inopia, sensibus animi ad extremum usque spiritum integris, verba illa saepe intermortuis vocibus iterans, Miserere mei fili David, Iesu fili David miserere mei. item illa, Mater Dei memento mei, atque ita e mundi tempestatibus atque procellis ereptus, portum DEI beneficio tenuit, longe Cantonio tutiorem, quarto Nonas Decembris, anno Christi nati 1552, Indicae vero suae peregrinationis, undecimo. Corpus humatum amictu sacerdotali, viua calce, quod ipsemet iusserat, amici eo consilio contegunt, ut ossa nuda in Indiam deportent. Inde mense circiter tertio effodiunt: non modò non absumptum, sed etiam integris vestimentis, ea insuper auctum dote reperiunt, ut varios efflaret odores mirae suavitatis. Ac nihilo minus in eadem calcis arca reconditum, in naucm imponunt: transvehuntque ex eo loco Malacā summae populi veneratione, saeviens autem per eos dies pestilentia in vrbe famēsque statim sedata est. Malaca denique (ut menses aliquot sepultum iacuit) Goam delatum est, magno utique nautarum bono: quippe ex multis certisque naufragii periculis, artemonis malo diffracto, ipsaq; oneraria bis per imprudentiam in Syrtes inuecta, eius implorato subsidio, cuius vehebant corpus, erepti sunt. Goam aduentanti vni-versa sese obviam effudit civitas, ingenti que pompa ac celebritate in D. Pauli templo depositum, inque omnium conspectu locatum per aliquot dies omnium ordinum viri-uminaeque religionis causa celebrarunt, & eo quidem concursu, ut ad arcendam ex aede multitudinem, arca inclusum terrae mandare necesse fuerit. ubi illa sum ab omni tabe hodieque persistens, non levi argumento indicat castimoniam viri, ac virginitatem, cui dant testimonium etiam ii, qui confessiones illius excipere soliti sunt. Haecenus de Xaverio, pro instituta operis breuitate, & angustiis temporis, multa pro illius meritis ac dignitate, perpauca. Nunc quoniam eiusdem praecipue ductu atque consilio Collegia Societatis IESV aliquot in illis partibus instituta sunt, ex quibus de-
inde

inde stationibus Evangelii causa diuersa ac remotissima Orientis loca Socii penetrarunt, sequitur vt de singulis aliquid breuiter dicendum esse videatur.

GOA INSVLA ET VRBS.

ATque vt à Goensi ducatur initium, quod in Asia fundatum est omnium primum, (distat autem à Lusitaniæ littoribus Goa, recta quidem linea, leucarū duo milia, consueta verò nauigatione, circiter quatuor) cum Ioannes tertius Lusitaniæ rex in vrbe Goa per amplas ædes, quæ D. Pauli vocatæ sunt, & vestigalibus certis instructas ideo comparasset, vt in iis aleretur proborum doctorumque hominum copia, qui in vnam barbarorum conuersionem toto pectore incumberent: Didacum quendam magnæ estimationis virum, piumque simul ac litteratum, vniuersæ procuratori proposuit. Is, vt primum Xauerius in ea loca delatus est, viri institutis vitæque ratione mirabiliter captus, factaque ex eo de reliquis coniectura, secum ipse statuit Societatem IESV maximè dignam esse, cui eiusmodi prouincia delegeretur, totamque rem per litteras cum Rege communicat. Rex, qui optimè de eo hominum ordine iam antè sentiret, haud grauatè concedit in eandem sententiam. Goanas ædes vnâ cum instrumento vestigalibusque confestim Societati attribuit, idque Collegiū nouis deinceps beneficiis liberalissimè cumulauit, auxitque, non Sociis solū, sed etiam neophytis nutriendis ampla decreta pecunia. Missi eò statim concionatores, Confessarii, doctores, & ceteri ad vsus domesticos necessarii. Versantur autem hoc tempore in eo contubernio (ex quo in cæteras Indiæ partes identidem supplementa mittuntur) Socii amplius centum: qui cum nulli rei dent operam, nisi Christianæ fidei propagandæ, tantis occupationibus distinentur, vt sæpe non nisi tres quatuorve ex omni numero domesticos intra parietes, & si quidem valetudine aduersa retenti, remaneant. neque verò, si multo plures eò mittantur, cunctis negotium desit. Theologiæ scholas habent, artiumque liberalium: nec humanioribus modò litteris, verum etiam Indicæ linguæ vsu exercètur, quo facilius, siue interpretis opera, Euangelii promulgatio sit. Eadem opera instituuntur etiã pueri amplius sexcenti è diuersis regionibus oriundi, Brachmanes, Persæ,

Goensium in Asia fundatum Collegium, Lusitaniæ regis liberalitas & in signis pietas.

Goa, Socii amplius centum Christiana fidei propaganda dant operam.

*Pueriam
plus 600
è diuersis
regioni-
bus orit-
di, Goa
institui-
tur.*

*Tria ar-
matorū
millia in
vrbe Goa
salutari
aqua per-
fusa.
Pia mi-
litū con-
suetudo.*

*Anno
1560. ho-
minū mil-
lia plus
viginti
conuersa.
Principes
ac dyna-
sta, Bra-
chmanes
& nobi-
les, tum
verò filia
Mealis re-
gis conuer-
suntur.*

Arabes, Æthiopes, Cafres, Canarii, Guzarates, Dacani, Malauares, Bengalæ, Canaræ, Pegui, Patanes, Chingola, Iai, Malai, Manancabi, Macazari, Malucii, Sionii, Maun, Sina, & alii, qui quòd præclara ferè indole sunt, & eorum cõtubernio præfident certi homines è Societate, magna spe est, fore, vt in terras quisque suas dimissi Euangeliū lögè lateq; disseminent. Nec sanè laboris est cur pœniteat. nam ex quo tempore Socii in ea loca profecti sunt, vniuersam panè Insulam Goam, finitimisque Diuarem & Coranum ad Ecclesiam Catholicam aggregarunt. Magnumque etiam in hac vita fructum industriæ suæ tum sæpe alias cepere, tum anno post Christum natum 1557, cum illis humanissimè Constantinus Prorex bellum eo tempore comparans, tria armatorum millia, quos iidem in vrbe Goa salutari aqua perfuderant, sub signis ostendit. Militum est autem ea consuetudo atque animi pietas, vt quo die in expeditione ituri sunt, noxis per confelsionem elutis, summo manè ad sacram ædem agmine veniant: hastisque & sclopis ad ianuam repleti religiosè depositis, vbi Eucharistiæ Sacramentum ordine singuli acceperint, altera ianua egressi arma sumant, seque inde firmiores & alacriores ad signa recipiant.

Anno verò, qui fuit à Christo nato 1560. hominum millia plus viginti cõuersa, quorum duodecim millia & septingentos in ædibus suis iidem qui Christianis præceptis imbuerant Socii sacro fonte lustrarunt. Mocadani tres siue præfecti, pictorum, nautarum, artificum, vnà cum domesticis Christiana religione suscepta, ad eadem sacra vitæque institutum magnam sui quisque ordinis multitudinem perduxere. Sunt præterea in iis qui conuertuntur, cum alii nobiles multi Mauri paganique & Brachmanes Indicarum superstitionum antistites, tum verò principes ac dynastæ; quo in numero fuit filia Mealis regis natione ac moribus Mauri, qui, vt in Idalcanis regnum restitueretur, ex quo fuerat exactus, Goam ad Lusitanos opis implorandæ causa confugerat. Hæc pueros Catechismum decantantes per urbem Societatis instituto, dedita opera sapius magna sua delectatione atque animi voluptate cum attendisset, afflata diuinitus, parentibus quamquam inuitis ac renitentibus, Christiana sacra suscepit anno post Christi natalem 1557. Strenuus etiam in primis eques ac nobilis, cui in baptismo Alphonsi nomen fuerat inditum, hoc anno mortuus

mortuus est in eo bello, quod Antonius Prorex cum Mauris Paganisque Malauaribus habuit. Rex Tricanamalis viuit adhuc, honorificèque à Lusitaniæ Rege tractatur.

Rex verò Ceilani Ioannes, etiam Vlyssipone deinde versatus, & Societatis hospitio ibidem est usus. Atque hæc de principibus ac potentibus viris: qui sanè in Catholica fide mirabiliter stabiles fixique persistunt, exemploque ipsi suo plurimos ab erroribus in semitam veritatis adducunt.

De Brachmanibus autem duos præcipuè in medium afferam: quorum alter in amplissimo dignitatis gradu locatus, eruditionis & Astrologiæ præsertim fama præcellens, tantum sibi nomen ubique pepererat, ut à remotissimis etiam nationibus consuleretur, multiq; ab eo noxarum absolutiones suppliciter peterent. Is tantum sua conversione profecit, ut cum eo nemo ferè ethnicus ageret, quin victus illius rationibus cederet, seque ad Christum adiungeret. Alter item in primis insignis & locuples, quippe qui è sacerdotio quod gerebat, barbariæ illius totius decimas atque primitias caperet: omni pecunia commodisque Christi causa neglectis, ceteros quotquot poterat ad Euangelii veritatem omni conatu atque opera perducebat: quod idem studium in aliis quoque ferme neophytis, æque summis atque infimis, cernitur.

Institutum est etiam eiusdem Regis Lusitaniæ sumptibus contubernium frequens eorum, qui catechizantur, atque hospitalis domus, in quam vtriusque sexus ægroti, magno Christianæ rei incrementò, sese recipiunt. In his porro collegii domiciliis quadringenta ferè capita numerantur. Atque illa etiam Christianam rem non mediocriter adiuvant, vel quòd Baptismi quàm maximè solenni ritu ceremoniæq; peraguntur, Proregibus atque Præfectis magna animi delectatione latitiæque præsentibus: vel quòd Proreges neophytis habent honorem, quacunque re possunt benignissimè commodat, immunitates ac privilegia tribuunt, inclinantque ab illis onera in barbaros, idque tum sua ipsi sponte ac iudicio, tum Regis verè Christiani mandato, tum etiam Sociorum monitis ac suasu. Quod quoniam notum in vulgus est, sic fit ut Societatem neophyti magno pere diligant, ethnici valde reuereantur ac timeant.

In eadem insula oppidum est insigne fano D. Ioanni Baptistæ

Rex Tricanamalis.

Rex Ceilani.

Brachmanes duo præcipui Christi causa omniane gligunt & multis ad Christum adiungunt.

Catechumenorum & contubernium & hospitalis domus

Proregum & Præfectorum benignitas.

riffa dicat o. eius oppidi principes (Gansaras vocant) tam secundo Christiana rei progressu conturbati, ac vehementer attoniti, in consilium de Republica veniunt, Tres dicentis sententię. Prima iubebat, quoniam tanto impetu insulam vniuersam religio Christiana peruaderet, fortunis animarum saluti posthabitis, in continentem migrare. Suadebat altera, tempestatis eius transitum expectandum: id fore, cum primū Prorex Constantinus ex insula decessisset. Tum vero surgens ē senioribus quidam præcipua existimatione vir, Non tam nobis (inquit) de Constantini discessu, quā de Sociorum mansione cogitandum est: quæ quandoquidem erit perpetua, nec minori apud ceteros, qui succedent Proreges auctoritate futuri sunt, commodius multo nobis vitæ fuerit, relictis Idolis vni Deo nos dedere, & Christiana sacra suscipere. Salutare omnibus consilium visum. itaque tanti per eos dies ad baptismum facti concursus, vt mortales plurimos, non sine magno quidem ipsorum mœrore, in aliud tempus rejicere necesse fuerit. mira est enim candidatorum in Christi sacris capeffendis alacritas. In Bati vico primarius quidam Camotis nomine, sub vesperā admonitus, vt postridie (qui dies erat sancto Ludouico Regi Gallia sacer) bene manē ad baptismum vnā cum suis præsto esset, Proregem ipsum affore, proinde non esse tali tempore somno indulgendum, ecce tibi intempesta nocte ad sacerdotis hospitium venit, & ianuam pulsat. Sequebantur eum cognati ac necessarii omnis ætatis circiter ducenti. vii virtis tēpora more patrio redimiti plumis insertis, quorū erāt sclopetarii ferme triginta, mulieres auro pretiosissq; lapillis ornata. Ipse autē Camotis torque aureo insignis & sclopo, purpureisq; femoralibus sericis, argenteo ense et humeris dependente, militari ornatu, in primo agmine erectus nuntiat se, vti conditum fuerat, paratum adesse, cum tota familia, quoniam quidem ea nocte dormiendum non esset. Collaudata hominis vigilantia studiōque, domum redire, & in lucem quiescere iussus, vt primū Prorex cum Episcopo Malacensi aduenit; magna omnium gratulatione gaudiōque cum suis est baptizatus. Petrus Almeida ē Societate est Goæ. Is Deorum signis demoliendis, diffringendisq; mirificè delectatur. Id quoniam neophyti intelligunt, certatim in ea re magistro gratificari conantur. Cum ē Bardensibus quidam contumeliis Crucem affecissent, id

*Mira
candida
torum
in Chri
sti sa-
cris ca-
peffen-
dis ala-
critis.*

vbi rescire Coranēses Christiani, iniuriam vlcisci consti-
tuunt. Nocte Bardem ingressi lapidea simulacra aliquot
furo surripiunt, statimque ad Almeidam afferunt. Laudat
hilari vultu diligentiam Almeida, nec patitur quenq; prius
se in simulacra manus injicere, quæ vbi ipse comminuit,
Christianos deinde iubet inspuere, pedibusque calcare. illi
imperata faciunt alacres: quin etiam iniussu, iurgia & pro-
bra ingerunt, maledictisque proscindunt, quæ tanto nuper
cultu ac superstitione venerabantur. Idem neophyti cum à
quodam è Sociis valde petiissent, vt crucem Corani defige-
ret, cumque ille rem differret diutius, quàm desiderium ip-
sorum pietasque ferre posset, delubrum antea sibi valde re-
ligiosum irrumpunt, detracta materia Crucem ipsimet fa-
bricantur, eamque à magistro consecratam magna animi
voluptate gaudióque in vico publicè statuunt, & sanè idola
sua ritusque barbaros mirum quanto odio prosequantur.
Anno quidem à Virginis partu 1567. in agro Salsettano (vbi
præcipuè florebat Brachmanica prauitas) delubra plus tre-
centa deturbata & solo æquata per litteras nuntiantur, sa-
ctis Dei templis eorum vice refectis, quorum curam gerit
Societas, idque partim Proregis imperio, partim etiam Fra-
trum Franciscanorum, & Societatis instinctu, quo facto vi-
ci planè octo & quinquaginta idolis nudati purgatiq; sunt.
Gansares verò, de quibus suprà meminimus, affirmabant si-
bi Dæmonem apertè dixisse: Diuus hic Ioannes, qui in meo
colitur fano, maior atque præstantior est me: quocirca ei
cedere, vósque deserere, & in continentem abire cogor ex
Insula.

COCINVM.

Societatis IESV Collegium aliud est in vrbe Cocino,
spassuum ab Goa trecentis millibus, quanquam minori
Sociorum numero, iisdem tamen occupationibus atq;
laboribus: Ac tametsi in pacatis numeratur hoc oppidum,
non tamen omnino vacat insidiis. Melchior quidem Cat-
nerius è Societate Nicenus episcopus, (nam etsi ecclesiasti-
ca honorum insignia ac titulos, atque opulenta sacerdotia
legibus suis omni conatu Societas refugit, huiusmodi tamè
episcopatus ac munera, quæ certos habent labores atq; pe-
ricula, redditus ac vectigalia nulla, mandante Pontifice ma-
ximo recipit) is igitur cum per eos dies versaretur Cocini,
eodèmq; se contulisset Armenius episcopus nescio quis,
dum

ANNO
1567.
delubra
plus tre-
centa
detur-
bata, re-
fectis,
eorum
vice, sa-
ctis Dei
templis.

Eccle-
siasticos
honorũ
titulos
quando
et qua-
les reci-
piat So-
cietas.

*Melchior
Carneri
diuinitus
cōserua-
tus.*

*Insule
Maldina
na.*

*Franciscus
Lopes cō-
stāter in
fide persi-
stens à
Mauris
trucidatur.*

dum studiosè prouidet Melchior, ne Armenius Catho-
licæ fidei integritatem ac puritatem schismaticæ prauitatis
contaminet: diuinitus factum est, quominus improbo
scelere occumberet. Emissa quippe in caput eius sagitta
transfixum pileum capite illæso decussit. E regione Cocin-
ingens insularum numerus visitur, quas Maldiuanas appel-
lant. Harum Rex anno post Christum natum 1551, magno
cum popularium multitudine Christiana sacra suscepit.
Alia item Cocino vicinæ insulæ conuerti ad Dominum
cœptæ. Recentissimis verò litteris cognitum est, quatuor
Societate, Goam Cocino petentes, in pyratas Mauros inci-
didisse. Dum igitur nauæ sese ad defensionem comparant,
tormentario pulueri casu ignis injectus, nauem, quæ alio-
qui hostibus restitisset, intestino malo consumpsit. Vecto-
res in mare defiliunt, multiq; ex iis, ne mergerentur, ad
ipsa hostium nauigia necessariò confugere. quo in nume-
ro Franciscus Lopes è Societate Sacerdos ex capitis consu-
ra à Mauris agnitus, & sollicitatus etiam atque etiam ad
Christiana sacra deserenda, cum constanter in fide persi-
steret, latera hastili transfixus, caputque gladio vulserat,
exiguam hanc vitam cum illa perpetua commutauit. alius
è Sociis captus, ac deinde redemptus est. reliquis dubius
quid fuerit, incertum est: eundem exitum, quem Franciscus
Lopes, sortiti putantur.

D A M A N V M.

*Lusitano
rum mili-
tū pietas
& religio*

DA M A N V M est castrum, de Mauris à Constantino
Prorege captum. id quoniā in ipsis Lusitanici impe-
rii est sinibus, valido præsidio Proreges tuentur. Lu-
sitanorum interdum mille. ibidem etiam è Societate non
nulli magno cum rei Christianæ adjuncto versantur. Sic
autem Lusitani milites tanta pietate ac religione, atque
bene de Societate sentiunt, vt nunquam ferè in expeditio-
nem exeant, (exeunt autem sæpe) quin ex iis aliquem secum
adducant, qui confessiones ipsorum excipiat, crucisque ve-
xillum ferens tempestiuus eos in ipso certamine cohorta-
tionibus animet. Quæ sanè officia Socii magnis corporis
vexationibus, periculūque mercantur: atque id ipsum alio
quoque in regionibus, cum sese offert occasio, quanquam
tanto capitis discrimine, non tamen sine cœlesti quantum

Animi voluptate & gaudio, faciunt. Simul etiam in Damani agro Mauri aliqui ad cultum Christi Domini perducuntur in iis illustri loco nata mulier Mauro marito conjuncta, qui Damani quondam Præfectus fuerat, ingenti suorum admiratione à Mauricis erroribus ad Christi veritatē trās-
iit, neque è suscepta vitæ ratione suorum artificiis ac blandimentis deduci vlla ratione potuit. Barochensis reguli ad eam legatus venit mariti rogatu; nec Lusitanus præfectus, fretus constantia mulieris, aditum illi negavit. Maurus mulieris fidem oppugnare aggressus, cum vnà Lusitanus præfectus, & mariti cubicularius, & è Societate vnus adessent, nonnulla primùm de muliere percontari, deinde nobilitatem generis, mariti splendorem, diuitias, opes in memoriam reuocare. Illa verò non modò manus non dat, sed ne responso quidem dignatur legatum. namque à magistro ià antè præmonita, quasi aliud agens, preces quas didicerat, interim recitare, seque signo Crucis cepit munire. quod simulatque Mauri videntur, Crucem auersati, exemplo se inde proripiunt, ardentisque dolore discedunt. eadem animi virtute ac robore, matris quoque ab se repulit insidiosas preces: quæ cum ad eam adisset, multisque blâitiis ad Mauricas leges reducere conaretur: fatius (inquit filia) fuerit, si alteram sororem tecum adduxeris, & Christiana sacra ambæ susceperitis. Sin minùs, neque ego te posthac matrem, nec verò tu me filiam dixeris. his verbis auditis, anus abiit mœrens, nec vnquam postea rediit. Et sanè conuersio Maurorum eo pluris æstimanda est, quo difficiliùs a suis ritibus prauisque opinionibus abducuntur.

*Inuicta
mulieris
cōstãtia.*

COLANVM.

ITEM Colani, quod oppidum abest ab vrbe Goa triginta ferme dierum nauigatione, Societatis domicilium est, ex quo cum in cætera loca finitima, tum præcipuè in oram Trauancorensem excurrunt. qua in ora ante quatuor annos, quinque & viginti numerabantur Christianorum vici, & in iis nonnulli sanè quàm celebres, quibus cum Societas ad eò latè dispersis, propter paucitatem suam, cunctis adesse non possit, ex incolarum numero (sunt autem Christiani veteres & honesti viri permulti, habentque inter se more Europeo Sodalitia ritè instituta, quas vulgò Con-

*Sodalitia
Colanorum.*

fratrias

fratrias dicimus) ex incolis igitur Christianis probata
tute deligunt, quos templis tuendis, tradendoque plebi
tria lingua quotidie Cathéchismo, præficient. quas rami
Domini vineas ipsi etiam Socii ex interuallis, quàm sapie
mè possunt, reuifunt. Et quoniam vsu compertum est, ter
ra ingenia quanto faciliùs, quàm robusta ac iam confirma
ta, Christianis præceptis ac moribus informentur; Colant
quoque, vt Goæ & Malacæ, pueris præsertim erudiendis in
uigilant.

*Rex
Trauancor
uanco-
ris tem-
plum
adifi-
cari cu-
ras.*

Allatum est nuper Trauancoris Regem, pace inter ipsum
& Lusitanos Sociorum opera in perpetuum facta, eo bene
ficio ita deuinctum fuisse, non modò vt neophytos vexare
desierit, sed etiam templum, quoad sacra conueniant, suo
ipse sumptu exadificandù curauerit: multis præterea prin
cipum discordiis toto regno tollendis tantam ab illis gra
tiam Socios iniisse, vt magna spes sit, totam eam regionem,
impio dæmonum cultu deposito, in Christi fidem esse reu
turam.

ORA COMORINENSIS.

DE Comorini promontorio, deque toto eò tractu iam
diximus. quo Franciscus Xauerus, cum ex vrbe Goæ
se contulisset, anno post virginis partum 1542, ca

*ANNO
Domini 1565
Comorinensium,
Goensium,
Cocinensium
Christiano-
rum plus
trecenta mil-
lia.
Neophy-
ti pu-
nicalen-
ses.*

parit fidei Catholicæ semina, vt vberriam deinde cule-
rint animarum frugem. nunquam enim ab eo colendo agro
Societas postea destitit. idque tanto cum rei Christianæ in-
cremento, vt cum summa Christianorù multiplicetur quot-
annis, certus eorum numerus hoc tempore tradi non possit.
Anno quidem Christi nati 1554, censa dicuntur Christia-
norum capitum centum viginti quatuor millia. anno autè
1555, centum triginta millia. porrò litteris anni 1565 cog-
nitum est, Comorinenses Christianos, & Goenses, & ex mō-
tana regione Cocini plus trecentorum millium summam
in vniuersum efficere: ex quo tempore ad eum numerum
millia deinceps multa accessere. quorum pars maxima at-
que optima Comorinensium est, ad eò spectata virtutis ho-
minum, vt cum Europeis Christianis, si minùs antiquitate,
cōstantia quidem certè, simplicitate fidei, ac religione cer-
tent. Punicales quidem Neophyti, cū ob suscepta Chri-
stiana sacra à tyrannis finitimis vexarentur assidue, è sedi-
bus patriis ad alia loca migrare, quàm Christum deserere,
maluerunt. ei migrationi cū Proregis Lusitani iussu præf-
sent

sent quidam è Societate. anno post Christum natum 1560, *Badaga*
 immanis tyrannus Badagaa cum equitum peditumq; plus *gaa im-*
 viginti millibus & magno elephantorum numero *manis*
 superueniens, vix spatium Christianis reliquit, se in naues *tyran-*
 cum vxoribus liberisque recipiendi. Cum Lusitanis quan- *nus.*
 quam imparatis leuia quædam fuere certamina. Ioannes
 verò Mesquita è Sociis vnus, septem octòve plagis affectus
 est magnis & grauibus: inde omnibus vestimentis præter *Ioannes*
 intimam tunicam & femoralia exutus, summa corporis ve- *Mesqui-*
 xatione captiuus auehitur. idémque rursus in ipsa, qua al- *ta male*
 portabatur biremi, in capite vulneratus, & fuste percussus, *multa-*
 semianimis in mare prolabitur, atque inde magno labore *tus, tan-*
 viuis extractus, vbi peruenit ad Regem, in carcerem trudi- *dem di-*
 tur, custodibus multis appositis. ingens quippe ex eo redē- *uina ope*
 ptionis pretium (quòd iam è vulneribus conualuerat) ani- *libera-*
 mo & spe deuorauerat Rex. In ipso autem carcere pessimè *tur.*
 acceptus est, catena primùm ferrea in collum injecta, non
 plus laxa quàm palmū. quo factum est, vt sanguinis multum
 è naribus funderet. alia item catena femora ac tibiæ colli-
 gantur: crassæ adduntur cõpedes. denique mortis & equu-
 lei insuper accedunt minæ. Sed ex iis incommodis omnibus
 absque vlllo pretio paucos post dies diuina ope est ereptus.
 Comes autè ipsius, cū eius tumultus initio, manus hostium
 nando effugisset; aliàs deinde captus à barbaris, paulū ab-
 fuit, quin occideretur cuidam præterea Socio districtū gla-
 dium dynasta barbarus intentauit. Alius, quòd impiam de-
 lubri ædificationem impediret, ethnicus eius ædificationis
 curator illum occidere voluit, haud tamen impunè: pau-
 cos enim ipse post dies repentina morte sublatus est.

Alius etiam in iisdem regionibus fustibus cæsus, rursus-
 que per amicitia simulationem aureis diuenditus mille &
 ducentis. Franciscus verò Henriques & Balthasar Nunes à
 barbaris capti ambo, ac penè perempti, alter etiam in ferrea
 vincla coniectus est, religatis ad pedes manibus, membris-
 que adedò intumescens, vt ex eo morbo aliquot dein-
 ceptis dies admodum laborauerit.

In eadè regione Ceilanum est insula, vbi res ad Dei glo-
 riam contigit sanè memorabilis. Reguli cuiusdam filius na-
 tu maximus, quòd Christiana sacra suscipere statuisset, pa-
 tris iussu necatus est. què Lusitanus quidam Christiano more
 sepeliit, tali obita morte martyre certū existimans. Lusita-
 ni lis.

Francis-
cus Hen-
riques
& Bal-
thazar
Nunes.

Ceila-
num in-
sula.

Ros mo-
morabi-
lis.

ni iudicium DEVS illustri testimonio comprobavit. Quod quidem eius nutu factum est, ut qua principis corpus humatum erat, in Crucis figuram terra fatisceret; quæ bis barbarorum opera glebis oppleta, iterum atque iterum in eodem hiatus est resoluta. aiunt etiam per eos dies Crucis ignei coloris visam in cœlo. quibus miraculis commota magna hominum vis ad CHRISTVM accessit, quorum multi Regis immanitate eandem martyrii coronam adepti sunt. In eo numero fuisse alius quoque Regis filius, itemque sororis filius, ad quem regni hæreditas pertinebat, (sororis enim, non Regis ipsius filios succedere in regnis Ceilani mos est) horum igitur uterque ad Christum propensus, Regis imperio mactatus esset, nisi eos præsentis periculo Regis soror maturè exemisset. ambos enim ad se vocatos, recenti adhuc miraculo, interrogat; velint ne fieri Christiani. cum se utique velle dixissent, cum Lusitano trāsigit mulier eodem ipso, qui demortui principis funus curauerat, et eos quàm occultissimè Goam usque perducit, quod ut venerit, fidei præceptis imbuti baptizati que, magnum pietatis ac religionis specimen præbuere. Hos imitatus regis quidam præfectus, & alii decem nobiles viri, vxoribus, liberis, bonis denique omnibus sponte relictis, magno suo incommodo corporis que defatigatione passuum amplius sexcenta millia terrestri itinere emensi, Goam baptismi causa cū venissent, Catechismo instituti, sacro que fonte lustrati sunt. id accidit anno Christi nati 1545.

SOCOTORA INSVLA.

Socotora est insula in faucibus Mecani freti, duodecimo in septentrionem gradu. distat ab vrbe Goa in Occidentem leucas trecentas & sexaginta: porro quinquaginta colligit ambitus: infelix regio & sterilis ac valde montosa, incolis infrequens, iisque partim Mauris, partim etiam Christianis, qui à Diuo Thoma cognominantur, propterea quod Euangeliū ipse in ea loca primus inuexit. Cōplures Iudaicos ritus ac ceremonias retinent. gallinam aut quamlibet auem manu contingere, nedum gustare, est religio. statos habent ieiuniorum dies, quibus carnem populus abstinet, sacerdotes verò etiam lacte ac butyro, quo maxime cibi genere vescitur vulgus; palmarum succo duntaxat

*Mos Ceilani-
lanorum*

*Regis eius
in sororis
filii, cum
nobilibus
personis
baptismo
lustran-
tur.*

*Christiani à D.
Thoma.
Socotoranorum
regio ac
cetera
milia.*

COMMENTARIUS.

243

ac pomis eo tempore victitant. Lingua cognitu difficillima, nec vllum habet cum Arabica Æthiopicave commercium. Litterarum vsus apud eos nullus omnino. Maurum habent Regem, siue præfectum, qui ab incolis valde timetur, tamen neminem vi ad Maurica sacra compellat. Ita porro de se magnificè sentiunt, vt nullam aut terram aut vitæ rationem sua vel meliorem vel beatiorem existiment. ad quos à Societate duo, rei Christianæ causa, profecti, sæua statim febris in summa egestate ac solitudine vterque correptus, alter etiam extinctus est.

BAZAINVM VRBS.

Nec Bazaini, Societatis Collegium deest, eiusdè Lusitanix Regis beneficentia constitutum. Ibi tū iuuentute humanioribus litteris excolenda, tum ceteris omnibus ad Christum vocandis præclare admodum opera ponitur. nam & adolescentes quàm egregia sint indole atque ingenio præditi, vel vnus Brachmanis primarii filius declarauit, annos circiter septemdecim natus: qui cum iam litterarum Indicarum duo genera vel tria teneret, Arithmeticæque peritissimus esset suæ: litteras nostras & legere & scribere mensis vnus spatio perdidicit; nunc autem Arithmeticæ nostræ vacabat: idem pietatis ac religionis laude ita præstans, vt reliquos ipse ad virtutem atque officium hortaretur.

TANAA OPPIDVM.

TAnaa est oppidum à Bazaino passuum millia sexdecim, vbi etiam Socii aliquot ingentem Christianorū numerum partum ab se tuentur atque augent. Ad eos venit è remota continentis regione senex, annū, vt videbatur, agēs propè octogesimū, ita deformatus & squalidus, adedè torrida cute & strigosa, vt anachoretam referret pellibus camelinis indutū. Is edes Sociorū ingressus, ait velle se fieri Christianum. edisserit illi ex iis quidam pro captu hominis summatim articulos fidei, deinde quærit, oportetne ex animo Christianus esse. Cui senex: Atqui nullam (inquit) aliam ob causam hucusque contendere. Crede igitur, (inquit Socius) sistitque eum ad sacratissimæ virginis, puerum IESVM inter vlnas habentis, imaginē pictā in tabula. quā senex vt vidit, summa animi iucunditate ilico amplecti, puerū Iesū venerabūdus exosculari, tū vehementer petere, vt nulla interposita mora baptizaretur:

*Brachmanis ad
adolescētis
ingeniū
ac pietas.*

*Senex Sa
annos n
tus è con-
tinēte ad
Socios fi-
dei cau-
sa profi-
ciscitur.*

q 2

atatem

Pueri & puella de barbaris empti ad Christi aggregantur.

ætatem suam ne vnum quidem præterea diem recipere, postmodum stridie igitur baptizatus, prima luce insequenti migravit ad Dominum. Multi etiam pueri ac puellæ de barbaris parentibus empti, quos ipsi parentes alioqui Mauris venditare solent, ad CHRISTI familiam aggregantur. quorum aliqui è vita discedunt, IESVM in extremo spiritu pronuntiantes. vnus ex iis, denariis tribus & semis, alius sesquidenario stetit, vt hinc satis appareat, quàm sint incomprehensibilia DEI iudicia.

Puerivariis rebus exercentur.

In eadem Tanaati mansione, magna puerorum manus partim litteris instituitur, & Christianæ doctrinæ præceptis, partim etiam variis in vsus hominum artibus atque officiiis: alii quippe calceariam, alii vestiariam sutrinam, alii textrinam, alii ferrariam fabricam exercent, nocteque se in ædes Collegii quietis & cibi causa cum receperunt, Carichisnum ac Litanias alternatibus choris religiosè admodum cõcinunt. Sunt etiam qui agro colendo dent operâ: ii gaulpinis induti per hyemem in opus exeunt ad Trinitatis vicum tria passuum millia ab vrbe distantem, quo in agro batem (stragis nomen id est, qua ferè victitant) cepearum in modum serunt, capita singula manibus collocantes, ingenti sane labore: qua opera simul & ipsi agriculturam addiscunt, & ceteros incolas Christianos artifices interim adiuuant, vt cum maturum deinde fuerit, ipsorum agricolarum filias in matrimonium ducant. Appellatur autem hic Trinitatis vicus, propterea quod in eo campo delubrum in primis celebre, quod operis magnificentia & elegantia, eius regionis delubra, quæ multi ac perampla sunt, omnia superabat; à Sociis area coempta cepiatum, & sanctissime Trinitati dicatum est. Campus autem iuxta fanum ipsum à Christianis incolitur operariis, quos iidem Socii conuersos ad Dominum maxima ex parte pauperes in ea prædia deduxerunt, omnibus ad victum cultumque necessariis rebus benignitate Lusitanie Regis instructos, nam & vestimenta ipsis, vxoribus, liberisque & oryza in cibum cum opus est, & ad serendum semina, & boues cum aratri affatim præbentur ex amplo ædificio ad rem pecuariam instituto, pastoribus etiam adhibitis, qui armenta curent. Ex eo ædificio educta manè bouum iuga quotquot ei sunt opus, Christianus quilibet (quingenta enim alantur ibidem & eo amplius) perfecto opere in lectum idem re-ducit.

Lusitania regis liberalitas.

Empti

Empti sunt etiam fundi quidam, è quibus annui capiuntur aurei nummi ferè trecenti. quæ pecuniæ summa partim in viduas erogatur, & orbos orbâsque quibus quotidianus labor in victum haud sufficit, ægrotosque pauperes & Catechumenos interea dum erudiuntur; partim etiam iis qui reddendo soluendoque sunt, mutuò commodatur. Caprarum præterea greges earumque custodes aluntur, casa excitata vnde patres familias suam quisque lactis portionem quotidie filiolis perant, cuius toto anno copia suppetit: binos quippe ternosve quot annis hædos ferè singulæ pariunt. Iam verò fruges spatiosus ager largè suppeditat, vt nihil omnino ad sustentandam vitam illis deesse videatur. Sunt autem omnes & boni coloni, & boni viri. itaque mores eorum barbari valde suspiciunt. Christianæ fidei mysteria præceptionesque assidua magistrorum diligètia exercitati calant egregiè. quotidie ad signum Angelicæ salutationis cuncti conueniunt, & sanè piè Christianæ doctrinæ elementa viri feminaque pronuntiant. quin etiam in siluis, pueri, & è summis palmarum arboribus viri exaudiuntur præcepta Decalogi decantantes. Atque idcirco etiam minus grauatè, quanquam in summis occupationibus, non plus quatuor aut quinque Socii totum illud rei familiaris negotium, ceteroqui ab eorum instituto valde alienum, sustinent, quòd per eam occasionem Ecclesia Domini in annos non mediocriter crescit. Iam verò ex ipsis vnus Chirurghi quoque munere fungitur, curatque DEO adiuuante vlcera & apostemata, æquè aspectu horribilia, ac genere ipso periculosa.

In medio Trinitatis vico horti sunt in communem vsu, valde spatiosi & irrigui, perpetua saliente, multis vitibus, ficibus, medicis malis, & plantis aliis confiti.

Tanaates autem incolæ etiam ipsi multiplicantur in dies, ii quòd maritimis copiis adiuuantur, iidemque vel opificiis vel agriculturæ satis impigre dediti sunt; propterea nec lactis, nec publici pecoris tantus apud illos est vsus. illud sedulo curatur, vt in virtute ac pietate proficiant. Semel profestis diebus, festis verò his etiam, Catechismus illis exponitur. habent etiam supplicationes valde religiosas candidatis pueris carmina sacra psallentibus: quo in genere ii pueri adeò excellunt, vt ad celebriores supplicationes Bazainu euocentur. iidem elata ad sepulturâ fidelium cadauera cum psalmodia funebri prosequuntur. Cruce prælata, nã fererunt ipsum

ipsum gestat Christiani quatuor, soleni Misericordiae sodalitati ornatu. quæ funerum caremonia & Christianis & ipsis ethnicis vehementer probant.

Denique circa Bazainum urbem ad passuum triginta circiter millia Socii castella regia inuisunt, magno & Lusitanorum bono, quos in officio ac pietate corroborant; & barbarorum, quos ab erroribus atque superstitionibus ad cultum Christi perducunt.

HORMVTIVM INSVLA ET

V R B S.

Hormutium est insula in sinu Persico, urbē eiusdem nominis continens. Ea quod vel propter inquilinorum colluuiem mixtā è variis nationibus ethnicis, Mauris, Iudæisque, Christianorum, qui morantur ibidem, fidei sinceræque religioni valde periculosa, vel propter nimium solis ardorem æstusque grauissimos, humanis corporibus est vehementer infesta; idcirco ibi ferè semper aliqui è Societate versari soliti sunt per interualla sibi inuicem succedentes, vt cum rei Christianæ, quoad fieri potest, sine intermissione prospicerent, tum etiam eadem siue incommoda siue merita ad plures sui ordinis homines pertinerent. Eidem Socii cum opus fuit, classium quæ in expeditionem educerentur sese comites præbuere, vt naualis turbæ ac propugnatorum animas curarent simul & corpora. quo in officio vitam Alexius Diazus posuit in eo bello, quod aduersus Turcas superioribus annis est gestum. Alius verò, quo tempore Hormutium obsidebatur à barbaris, cum neophytos ex eo periculo ad Mogastanem oppidum, haud longè ab urbē positum ingenti labore traduceret, varias agere personas coactus est, Ducis, parentis, magistri pro discipulis semper ad mortem parati: ea cum ab hostibus pericula, tum ab incendiis cælique ipsius intemperie & corruptione imminabant. Verum vt ad res Hormutianas reuertat, primus in eam urbem è Societate Gaspar venit, ortus in Belgis, moresque hominum planè solutos ac perditos summa adhibita diligentia breui magna ex parte correxit, atque restituit. furta, scelerata, contractus nefarios sustulit ita multos, vt ex fraudata pecunia nummi aurei plus vices mille in publicum redacti collocandis in matrimo-

*Alexius
Diazus.*

*Gaspar
Belga.*

nis

nō legitimo compluribus feminis ad honestatem à flagitioso quæstu traductis, opportuno sanè subsidio fuerint. Idem in tractandis hominum ingeniis tanta dexteritate fuit, vt neminem ferè grauibz vitiis laborantem curare sit aggressus, quin ad sanitatem Deo adiuuante perduxerit. Quendam, cum alia ratione non posset, mercede ac pretio à turpi vitæ consuetudine reuocauit, emendicatis ad eam rem aureis ferme viginti: tanta enim summa cum illo transegerat. Alium verò cum ad sacram confessionem frustra sæpe cohortatus fuisset, domum artificiosè perductum, apud se tam diu continuit, quoad ille confessionem ritè sentire perageret; magno vtique Dei beneficio: paratam quippe nauem habebat, quam, simul atque expiatus est, conscendit extemplo, paucosque post dies cum hostibus nauali prælio dimicans cecidit.

Iam verò, æstate media, caloribus maximis, quo anni tempore Hormutii aqua collo tenus merfi vulgò homines jacent, Gaspar singulis hebdomadis bis terre cõcionari, cum Iudæis, Mauris, ethnicisque de religione concertare atque differere, quæstiones de officiis, quos casus conscientia appellat, publicè explicare, Catechismum pueris Maurisque vicatim are campano, coactis quotidie exponere, discordias atque inimicitias tollere, mulierculas è cœno flagitiorum extrahere, valetudinaria inuisere, ægrotisque sedulo ministrare, quieti non plus quam tres horas ferme tribuere. Accedebat ad hæc tam varias & assiduas occupationes ingens præterea peccata confitentium vis, vt ægroti cuiuspiam agentis animam lectulo quandoque assidens, simul & illum in extremo certamine confirmaret, & valentis alterius confessionem vno eodèmq; tempore exciperet. Idem, spatio pænè bimestri, dum contra hostes classis instruitur, militum confessionibus audiendis ita distentus est, vt ad somnum vna dumtaxat hora superesset, ipsumque biduum nullo interdum cibo traduceret. res difficilimas eximio fidei Christianæ tuendæ studio ardorèque perrupit. Maurorum cantica sacrilegâque vociferationes non modò comprescit, sed etiam ex Alcorano, (ita enim incolæ Mahometis sanum appellant) quod aiunt fuisse Hormutii celeberrimum omnium, eiecit ac sustulit contra omnium spem, vi tumultuque nullo, crucibus tantum sex cum agmine psallentium puerorum in Alcorano defixis. qua re

Labores
Gaspari

Mauri

Mauri vsque ad eò perterriti fractique sunt, vt deserto confestim fano diffugerint. Barbari etiam multi à diaboli seruitute in Christi libertatem averti. in iis Iogues seu heremita, cuius erat ea sanctitatis fama, vt qua pedes lauisset, aquam, Rex ipse Hormutii religionis causa biberet. Et sanè præstanti erat ingenio vir, insolitisque visis quibusdam diuinitus ad Christiana sacra panè compulsus videtur fuisse.

Virtus sacrificij missæ. Obsessa mulier liberatur.

Baptizatae sunt etiam à Gaspare feminae duae, Mauræ, mater & filia, claro in primis genere locoque natae, è Zeidensi familia Mahometicæ stirpis. Idem sacrificio missæ adolescentem quendam panè defunctum à morte reuocauit. Alienata mente mulierem & à dæmone obsessam, diui Ioannis Euangelio ritè corpori ipsius imposito, liberauit.

ÆTHIOPIA.

CLAVDIVS Æthiopiæ rex, professione Christianus ille quidem, sed à Catholico grege seiunctus atque schismaticus, cum ad Ioannem Lusitanie regem litteras dedisset, in quibus erat, velle se omnino ad Catholicæ Ecclesiæ sacrosanctæ gremiū redire, & in Romani Põtificis potestate esse; ab Rege se petere, vt eū eodem Romano Pontifice de recõciliatione ageret; rē Ioānes suscepit, & primū à Iulio Tertio; mox, eo per id tempus demortuo, à Paulo Quarto, qui in põtificatu successerat, impetrauit, vt Ioannis ipsius sumptu aliqui ex Europa in Æthiopiam cum mādatis atque autoritate apostolica mitterentur. Declaratus Æthiopiæ Patriarcha Ioannes Nunes è Societate spectata vitæ sanctimonia vir, cum Sociis multis profectus è Lusitania anno Christi nati, circiter 1556, Goā incolumis tenuit, ibique, antequam cœptum iter perageret, excessit è vita. Suffectus in eius locū è Societate Andreas Ouedus episcopus, quem ille Goa ad Claudium cum quatuor aut quinque comitibus iam antè præmiserat. quibus tamen Rex ille ceteroqui non illiberalem se præbuit, promissa tamen fidè; Regi Lusitanie datam minimè præstitit: cuius perfidiæ pœnas ab eo videtur exegisse Dominus: paucis enim post Andream aduentū diebus ab hostibus victus atque peremptus est. Rex inde creatus Adamas Claudii frater, desertor olim fidei Christianæ, vir immanis ac ferus, & Apostolicæ se-

Ioannes Nunesius Æthiopia patriarcha

Andreas Ouedus Episcopus.

Perfidia Claudij regis.

dis hostis acerrimus, Patriarcham in vincla coniectum, semestri spatio atque eo amplius malè habuit: quippe quem vinctum secum in castra bellumque raptavit, comites etiam Andree contumeliosè tractavit, viuosque igne se concrematurum esse minatus est. populares verò suos, qui veritati catholice favere videbantur, variis pœnis affecit. A Turcis denique, quorum arma Æthiopes ipsi rebelles in regnum ascuerant, ingenti accepta clade fusus atque fugatus est. Socii cum Patriarcha ab hostibus capti, quod ipsum per ea bella quater iam antè contigerat, crudeliterque direpti, semel etiam igne in hospitium injecto, magnum adire discrimen. Nec iam Andree quicquam reliquum, ne vestis quidem erat, qua personam pontificiam tueretur. nec vinum tantum in sacrificia deerat, (nam vites ibi ferè nō seruntur) sed & charta ipsa ad scribendum. Declarant id litteræ ad Lusitanæ Regem ab ipso datæ schedula non plus digitali magnitudine, è verusto (vt videtur) aliquo commentario excerpta. Tosto dumtaxat hordeo vescebantur; tanta demum inopia premi rerum omnium cœpti sunt, vt ad vitam tolerandam, ne ex iis locis re prorsus infecta discederēt, bobus & aratro quæsitis terram suis ipsi manibus colerēt. Nec tamen in tot tantisque difficultatibus nihil omnino profectū est. Initio quidem certè, concertationes de fide ac religione cum litteratis habitæ, multorum confessiones auditæ, complures etiam cœlesti eucharistiæ conuiuio excepti. Cognitū est præterea ex Abbate quodam magnæ autoritatis viro, qui per eos dies Catholicam fidem receperat, plurimos idē esse facturos, si Lusitanorum exercitus, qui præsidio illis esse possit, in ea loca mittatur. Recentibus verò ex Æthiopia nuntiis spes etiam meliorum rerum affertur, cui ne desit Andreas omnia experiri constituit. Labor autem ipsius & perseverantia aliis quoque multis de Christo bene merendi materiam præbuit. Missi quippe ad statum ipsius explorandum ex India Lusitani sexdecim, à Turcis occisi: alii deinde vulnerati captique, in iis quidam è Societate Fulgentius Frerius ad fines Arabiæ in freto maris rubri à Turcis oppressus multis acceptis vulneribus catenatus Macuam in servitutem abductus est, addictusque triremibus: quæ Socii deinde, Regis Lusitanæ benignitate, ab hostibus redemerunt, cū in servitute Christianos fecisset sex, è quibus tres continuò è seculi ærūnis ad gaudia migrauere cœlestia.

*Adanas
Claudius
frater
Patriarcham &
Socios
malè
tractat.*

*Fulgēt.
Frerius.*

ANNO Christi nati ineunte 1560, Consalvus Siveria Lusitanus cum Sociis duobus Goa discessit in regna, quæ dicuntur Inhābanis & Manomotapa, Sofalam inter & Mosambicū, in extimis Africae oris ad Bonæ spei promontoriū posita; ut nationibus illis Evangelium nunciaret, quod concionatorū inopia nunquā probè cognoverant. Regio utiq; auro abundat, sed eare admodū emittitur, ea locorū insalubritas ac pestilētia, ea rerum ad victum ac valetudinem pertinentium est difficultas. Faveoli quippe & oryza præcipuo sunt in honore mensarum. Itaque ut primū Inhambanem attingere, in morbū incidere ita gra-

Rex cum familia, proceribus ac populo penè toto, sacro fonte relustratur.

uem, ut Consalvus omnium natura valentissimus, oculorū acie vehementer heberata fractisque viribus, propemodum extinctus sit. Vbi paulo melius habere cæperunt, ad urbem regiam Tongen iter intendunt; ibique Regem unā cū uxore, sorore, liberis, cognatis, regniq; proceribus, populo denique penè toto intra paucos dies magna omnium gratulatione atque letitia sacro fonte lustrarunt. Rex Constantini, Regina Catherinæ, soror Elisabethæ nomen assumpsit. Inde Consalvus Manomotapam ire pergit, Sociis apud Regem relictis, qui statim eadē assumptioni MARIÆ virginis sacram exadificandam curarunt; quorum alter cū, ex imbecillitate corporis, cœli intemperiem diutius ferre non posset, redire in Indiam est coactus; alter, Andreas Ferdinandus nomine, ampliùs biennium in illis locis, quanquam graui iam ætate, versatus est. Et quoniam non modò regio infelix, & maximè sterilis, sed etiam incolæ, quos vulgò Casras appellant, inhumani & moribus asperi, ac monitorum impatientes serè sunt; Andreas & morbo frequenter implicitus, & fame graui sæpe vexatus, in populis erudiendis colendisq; multas minas & contumelias pertulit, magnumq; cū aliàs adiit vitæ discrimen, tum quibusdam præsertim diebus, cū Casres armati se ad ludos & sacra nefaria comparassent. cui spectaculo cū Rex ipse affuturus esset, cognita re Andreas eò se contulit, ardeatq; amore Domini, ingens edidit facinus: apparatus omnem sacrorum suis ipse manibus ita disturbavit atque dissoluit, ut pedibus etiam proculcaret. Dum hæc ab Andrea gerun-

Templū Mariae virginis sacrum. Andreas Ferdinandus.

Andrea ingens facinus.

tur,

tur, interea Consalvus Mosambico insula superata, Lusitanis circiter sex comitantibus, oram biremi legens, ad Ma-fuæ fluvii ostium, leucas nonaginta à Mozambico processerat, cum atrox adeò repente coorta tempestas, ut magnam aquæ vim acciperet navis, omnesq; de se actum iam prorsus putarent, in genua procumbente; Consalvo, manibusque & oculis sublatis in cælum, suppliciter deprecante, sedatur atque comprimitur. Inde exscensione facta, die qui fuit Diuo Hieronymo sacer, plicatilis ara in ipso littore ad sacrificium exstruitur, ira vehementi Solis ardore, ut calcanti Lusitani ipsius quam pedibus calcabant terræ calorem ferre vix possent, Consalvo autem inter sacrificandum ex toto capite pustulæ erumperent: quas cum ad curandas medicamenta suppeterent, præclaro sui ipsius odio incensus cuncta repudiavit, seque naturæ duntaxat sanandum permisit ac tempori. Triduum ibi morati, pergunt tranquillo mari ad Colimanem fluvium. ibique rursus adverso vento repente vexati, & in ipso fluvio subeundo valde periclitati, ad Mingoaxanem Giloxæ regem amicum Lusitanorum contendunt, ab eoque benignè ac liberaliter accepti, facta etiam promulgandi Evangelii potestate, quòd Rex, tametsi Maurus, Mahometicos tamen ritus superstitionesque negligeret, & religionem Christianam toto suo regno disseminari magnopere cuperet: diutius tamen ibi non substiterunt, quòd ad Manomotapæ Regem festinarent, quoad Christum adiuncto, finitimos reges longè viribus atque auctoritate inferiores facile ad eadem sacra perducì posse cõfiderent. Ex eo loco ad annem ingentem Cuamam tendunt, leucas à Sofala triginta, ubi rursus periculosa procella in Lindè proximum sinum compulsis, tredecim dies steterunt: quoddam verò aëuarium, quod à Mozambico eors cœperat comitari, cū se ab iis disjunctisset, postridie periit. A Lindè cū ad Cuamam perventū esset, in ipso introitu fluminis redivina peracta Consalvus à Lusitanis comitibus petiit primum, ut quoniam fines Manomotapæ ingredi inciperent, totum legationis suæ negotiū Domino suppliciter cõmendare ne gravarentur: deinde ut æqui boniq; facerent, si reliqua tota navigatione se, ut precibus vacaret, ab eorū conspectu atq; cõsuetudine remouisset: in rebus præsertim gratioribus consultò potissimùm Deo exoratoque opus esse. tum iubet in certa nauigii parte circa se prætendi cortinam,

*Consalvo
supplicā-
te tempe-
stas com-
primitur*

*Mingoaxan-
es Giloxæ
rex.*

*Octiduum
quomodo
delituit
Consal-
uus.*

nam, ibique octiduo ipso delituit, cum semel tantum quotidie tosti ciceris pugillo, & exigua haustu frigida sese reficeret, & quicquid à precatione supererat temporis, in euoluendo libro consumeret, qui scriptas Sanctorum continebat vitas.

*Capita
quingen-
ta bap-
tismo lu-
strata.
Inhami-
or
rex.*

Octauo igitur die cum ad Senam (qui terminus navigationis erat) venissent, vicum sanè frequentem; ibi descensum est, nuntiusque à Consaluo ad Regem de suo aduentu in intima regni missus. à quo dum responsum expectat, interim Christianos aliquot inquilinos à peccatis per confessionem absolutos, à turpi concubinarum consuetudine ad sacras nuptias legitimasque traduxit, catechismum publicè docuit, & è Lusitanorum seruitiis ibidem capita fere quingenta baptismo lustrauit. Regem etiam Inhamioris, Regis Manomotape stipendiarium, tribus passuum millibus à vico Sena, cum aliquoties adisset, cohortationibus suis ita permouerat, vt se vnà cum vxore & liberis, quos habebat octo, libentissimè Christianum fore profiteretur. Sed Consaluus, partim quòd non habebat quem apud illum catechismi causa relinqueret, partim etiam ne Manomotape Regis animum offenderet, si priùs stipendiario ipsius quam ipsi Christiana sacra impertisset, Inhamioris regem vt potuit consolatus hortatusque, vt ipse cum suis Dei bonitate fretus in suscepto consilio permaneret; totam rem in tempus aliud distulit. Iamque alter mensis effluerat, cum Antonius Caiadus Lusitanus, qui morabatur in vrbe Regia Manomotapa, Legatus à Rege ad Consaluum aduenit Manomotapam perducendum. Consaluus sacrorum ornatu cum sacro lapide & calice in sarcinam colligato, sublatoque in humeros, se in viam dedit. Cum ad fluuios ventum erat, qui multi in ea regione sunt, si quidem vado superari possent, quamuis ad iugulum vsque pertingerent, transibat, elata manibus seu capite sarcina: sin minus, vasi ligneo impositum peramplo Consaluum, natantes ipsi propellentisque trajiciebant Cafres. sub noctem natalem Domini ad Chetuchin pagum haud longè à Manomotapa ventum est, factumque ter sacrum summa Lusitanorum animi voluptate. Inde Natalium feriarum octaua, cum urbem Manomotapam introissent, misit confestim Rex qui Consaluum cum muneribus viseret, auri pondere ingenti, vaccisque permultis, & famulatu ad ministeria quotidiana: quippe qui de Lusita-

*Consal-
uus quo-
modo flu-
uios tras-
mitte-
bat.
Rex mu-
nera mit-
tit Con-
saluo,
eique ho-
norem
habet.*

Lusitanis mercatoribus iam antè cognouerat, Consaluum non modò vitæ sanctitate virtutèque præstantem, sed etiã generis claritate ac nomine in primis esse conspicuum. Cõsaluus gratis actis, muneribusque repudiatis, ex ipso legato Regem cogniturum esse respõdit, quod genus auri quãre diuitias quæsiturus in ea loca venisset. Obstupuit ea animi magnitudine Rex, venientemque ad se deinde Consaluum tanta gratulatione & significatione honoris excepit, quanta neminem vnquam antea. Nam & in ipsa pene-ralia, quò nulli est aditus, introduxit, & assidente matre, considere Consaluum etiam in tapete iussit, Antonioq; Cãrdo è conclauis ianuã interprete adhibito, Rex quatuor cõtinuò sciscitatur, quot feminas, quid auri, prædiorũ, vacarum denique vellet, quas incolæ non minoris quàm aurũ ipsam estimare dicuntur. Cũ nihil se præter ipsum Regem respondisset optare, conuersus ad interpretem inquit Rex, Profectò necesse est, qui nihil horum accipiat, quæ à ceteris tantopere adamantur, longo interuallo à reliquis distare mortalibus: & nihilo minùs ad extremum multa benignè pollicitus, amantiſſimis verbis Consaluum domum remisit. Vbi dum ille manè rem facit diuinam, è principibus quidã prætereuntes cũ è foribus aspexissent in ara propolitam perelegantem MARIÆ sacratissimæ virginis imaginem, quam in tabula depictam ex India Consaluus aduexerat, specie decepti ad Regem deferunt, Consaluum egregia forma puellam apud se habere, hortantur vt ab illo deposcat. Haud surdis auribus dicta. Misit ille confestim, qui Consaluo renuntiaret, audisse se, illum vxorem secum adduxisse, vehementer cupere, vt eam sibi sisteret. Tum Consaluus tabulam pretiosa veste inuolutam ad Regem affert. Cuius desiderium quo magis exacuat, antequam tabulã detegat, præfatur illam esse effigiem matris Dei, cuius in ditione ac potestate sint omnes reges & Imperatores orbis terræ totius, tum denique tabulam aperit, Regis quoq; matre præ-sente. Rex imaginem veneratus, Consaluum etiam atque etiam obsecrat, vt eam sibi largiatur, domi habere se velle. Libenter verò Consaluus annuit: quin etiam ipsemet in regio cubiculo collocat, ibidemque quasi sacellum quoddã precandi causa peristromatis pretiosis exornat. Narrat qui inde venere Lusitani, noctibus deinceps circiter quinque, Reginam cœlorum ea ipsa specie, quam tabula ostenderet, diuina

*Marie
virginis
imago.*

*Regina
cœlorum
dormi-
tanti Re-
gi assi-
sit.*

diuina

diuina circumfusam luce, suauique splendore fulgenti gustissimo simul ac iucundissimo aspectu, dormitanti legi altitissime. quod ille matrem matri narrabat, rei nouitate reuoluerat attonitus, itemque Lusitanis, qui rem statim Consaluo renuntiabat. Postremò Rex Consaluum ipsum accersit, ait se mirum in modum angere, quòd sermonem Regine eius, quæ secum singulis noctibus loqueretur, non intelligeret. Cui Consaluus cum eam esse linguam diuinam dixisset, quam nemo cognosceret, nisi qui sacrosanctis eius Regine filii legibus pareret, quippe qui Deus esset, generisque totius humani redemptor, Rex in præsentia quidem, si minus verbis, vultu certe ac significatione se Christianum velle fieri ostendit: bidui deinde spatio interiecto per Antonium Caiadum Consaluum apertè denuntiavit, eertum esse sibi matrique Christiana sacra suscipere: proinde ad se baptizandum quamprimum veniret. Consaluo tamen dies aliquot supersedere satius visum, dum Rex Christianæ fidei præceptis ac rudimentis imbuitur. quibus cum satis iam operam dedisse videretur, quinto circiter & vigesimo post aduentum suum die Consaluo Regem simul & matrem non

Rex cum matre baptizatur sine solenni pompa & gratulatione baptizatur. Regi Sebastiani, matri Mariæ nomen est inditum. Eo ipso die Rex Consaluo, quoniam aurum respueret, vacas centum donauit: ille ad Auronium Caiadum misit mactandas, ut in frusta dissectæ distribuerentur in pauperes. Quam eius liberalitatem ac beneficentiam populus ingenti admurmuratione probauit atque suspexit. Regem imitati trecenti fortissimè regni proceribus Christo sese pariter addixere. Hi nonquam à Consaluo latere discedebant, adferebantur etià dona Consaluo, lac, oua, butyrum, hœdi, aliæque id genus, quæ ille nec aliud genus carnis omnino gustabat; cocto denturabat milio quodam exiguo, herbisque, & siluestribus fructibus victitans. Iamque spectatæ vitæ morumque sanctimoniam studioque salutis humanæ tantam sibi summorum imperatorumque benevolentiam conciliauerat, tantosque in omnium animis motus effecerat, ut in Christianam religionem

Trecenti proceres Regem imitantur. vniuersa multitudo videretur incumbere, cum à Mauris quatuor potentibus & callidis viris, & apud Regem gratiosissimis, iisdemque veneficis, dæmonis instinctu Consaluo parantur insidiæ. Autor conspirationis fuit Mosambicanus Miniguames Mauricæ superstitionis antistes, siue, ut ipsi appellant,

Mauri quatuor Consaluo parant insidias.

lant, Cacicus. ij Regi partim coram ipsi, partim per idoneum interuentum valde sibi dolere demonstrant, quod tantum in capitis regni que discrimen vltro se ipse demiserit. Consaluum, cui tantum fidei & honoris habeat, missu Proregis India, terraeque Sophalæ regulorum, ad explorandam Regis statum, sollicitandisque ad defectionem popularium animos aduenisse, vt motibus excitatis ipsi deinde, infesto exercitu subsequuti, Regem opprimat. Addunt insuper fabulosa portenta, Consaluum veneficum esse terribissimum omnium & sagacissimum, varia veneficia ac medicamenta secum attulisse ad incolarum animos occupandos, Regemque mactandum. quicumque caput suum aqua perfundi paterentur, conceptis presertim verbis Lagariorum, (sic enim Lusitanos vocant) a Consaluo pronunciatis, confestim volentes nolentes in eius potestate venire: id ipsum alibi contigisse. proinde videret etiam atque etiam Rex quod progredere, cui se suaque crederet. Si Consaluum abire permittat incolumem, fore vt ciues mutuis inter se caedibus amentes atque lymphati miserandum in modum grassentur atque concurrant. His aliisque id genus mendaciis onerato Regi, adolefcenti presertim ac matri, facile persuasum est, vt Consaluum primo quoque tempore interficiendum curarent. Nec dum ea consilia eruperant, clandestinis agitata colloquiis, cum ad Antonium Caiadum Consaluus, Haud ignaro (inquit) mihi, nec imparato, mors instat ab Rege. Caiado autem ita incredibilis visa res, vt subridens prorsus negaret. iamque dies aduenerat necis vel vite potius, qui dies natalis erat idem D. Susannæ virginis martyrisque: Consaluus ab Antonio magnopere petit, vt Lusitanos duos tresve ad se confestim accersat. Confessionem (inquit) illorum tuamque simul excipere, & sacra Eucharistia hodierno die reficere vos omnino constitui: nec enim postea potero. Hos ille dum abentes euocat, Consaluus ad meridiem usque prestolatus, cum non adessent, consecratas consumpsit hostias duas, factisque eodem die Christianis circiter quinquaginta, vestem iis ad corporis cultum, rosaria ad precandum diuisit. Lusitanos vero sub vesperam redeuntes, confessionis Sacramento, quoniam Eucharistia non licebat, purgatos, mira vultus hilaritate animique tranquillitate animabat inscius quid Consaluus conditum haberet in animo. Iisdem sacerdotum apparatus dat in aedes Antonii deferendum. Ipse linteatus

*Consaluo
mors
sua pra-
sciens.*

*50. sunt
Christi-
ani.*

teatus cum effigie Crucifixi domi remansit, reuertentique
 rursus Caiado, pectus hominis manu leniter apprehendens,
 Antoni Caiade (inquit) profecto paratior ad mortem ob-
 eundam ego sum, quam ipsimet inimici ad inferendam: Re-
 gi autem ac matri libenter ignosco: Maurorum quippe ar-
 tificiis ac dolis inducti sunt. Hæc ille serena facie atq; hi-
 lari cum dixisset, Antonius ab eo digressus, tamen si vix fieri
 posse putabat, vt Rex tam nefario scelere sese obstringeret;
 tamen, quoniam ex recenti quodam sermone, eius animum
 exulceratum, contra quam existimasset, offenderat; famu-
 los duos ad Consaluum custodiendum ea nocte misit, à qui-
 bus ea, quæ sequuntur, accepta sunt: Consaluum, cum secus
 hospitium in area ad multam noctem, quasi è corporis cu-
 stodia exire gestiendi mora nimis longa videretur, ita citatis
 gressibus ambulasset, oculis semper intentis in cælum, ma-
 nibus modò sublati ad sidera, modò Crucis in figuram ex-
 tensis, ducens ex intimo corde suspiria; suum denique tugu-
 rium subiisse, habitaque coram Christi simulacro oratione,
 quod vnum solatium illi supererat, in arundineum stratum
 decubuisse, & in somnum incidisse iustorum: id enim ex in-
 fidiis conspicati satellites octo circiter, ilico irrumpunt: in
 iis barbarus nobilis nomine Mocrumes, qui sæpe cum Cõ-
 saluo conuiuium inierat, iacentis pectus opprimit insidens:
 arreptum inde pedibus brachiisque, humo tollunt alii qua-
 tuor: sublato collo, reliqui duo funem iniiciunt, quo vtrin-
 que adducto, Consalvus expressam ex ore naribusque ma-
 gnâ sanguinis copiam effudit, & spiritum simul DEO
 Domino reddidit. Tum verò CHRISTI simulacro sa-
 crilegii manibus comminuto, defuncti corpus recte ligatū,
 attractumque interfectores in præterfluentē Monsengel-
 sem deiiciunt, ne videlicet (quod Mauri confinxerant) ca-
 dauer ipsum tam malefici hominis sub dio relictum veneni
 sui tabe cunctos inficeret. Hunc habuit exitum pia Con-
 salui legatio: quo sublato, Rex eadē sæuitia percitus Chri-
 stianos pariter quinquaginta, quos ille extremo die suo pe-
 pererat Domino, magistri donis exutos iubet occidi. Id si-
 mul atque cognitum est, regni proceres, quos Encoles vo-
 cant, rei atrocitate permoti, consensu conueniunt Regem,
 & aiunt: Si hominibus hisce mors idcirco debetur, quod a-
 quam infundi capitibus suis à Consaluo permiserint, eadē
 & omnium nostrum, & verò tua quoque causa Rex est, om-
 nibus

*Marty-
riū Con-
salui.*

*Regis fu-
ror, &
quomodo
repressus*

hibus vno eodemque letho occumbendum. Quia denuntiatione repressus Regis furor cum aliquantulum resedisset, eum biduo post Lusitani quoque adeunt, docent quam graui scelere sese obligauerit: terrores insuper addunt, non Deum modo indignam innocentissimi viri necem debitis poenis, sed etiam homines ipsos nobilissimi, bello atque armis vlturos. Ad ea Rex diligenter excusare sese, culpam in suosores impulsoresque rejicere, magnum perpetrati facinoris dolorem ostendere, denique ut factis verba consentiant, e quatuor consiliariis duos confestim interficit: nam reliqui duo, quorum alter fuit princeps nefarii consilii Minguames, rem odorati, mature diffugerant; qui tamen, quod summa diligentia conquirebantur, nequaquam euasuri potentissimi Regis manus existimabantur. Hisce rebus perlatis in Indiam, Antonius Quadrius ei prouinciae pro Societate prepositus, ad ipsum vehementer optante Prorege, idoneam nauigandi tempestatem expectabat, ut Socios aliquot Manomotapa mitteret ad cepta promouenda, quae felicem omnino progressum habitura sperabant, eius Ecclesiae fundamentis tam innocenti castoque sanguine positus.

MALACA.

In vrbe Malaca, (quae in Orientem distat ab Goa mensura ferme quatuor nauigatione) inter Mauros ethnicoque posita, (auream Chersonesum antiquis aiunt fuisse) Societatis item Collegium Regis Lusitaniae sumptibus alitur, in eodem & iuuentutis instituenda, & promulgandi Euangelii munibus occupatum. Baptizatus est praeter ceteros nuper barbarus quidam insignis vir nomine Bandara, iuri ethnico dicendo prepositus. is multos e suis ipsumque filium vna secum ad baptismum adduxit, qui Christiana rudimenta sane breui ac feliciter didicit. Conuersus est etiam superioribus annis Iudaeus quidam, qui ab ipsa vrbe Roma eoque contendit, in primis eruditus, multis concertationibus de religione cum Sociis habitis.

MALVCI REGIO.

In Malucensi regione complures insulae numerantur: quarum quae Ternates vocatur, habet ipsa quoque Collegium frequens, ex quo in omnes illas prouincias operarii dimittuntur: quorum industria quam plurimi ad Christum accessere. In iis Bazani insulae Regulus, Regis Maluceni gener, anno 1558 Mauricis sacris desertis Christiana suscepit,

Regem commissis poenitent.

Bandara vir insignis baptizatus Iudaeus quidam eruditus conuertitur.

Ternates Insula. Regulus Bazani cum suis Christo credit.

cepit, ipse fraterque eius, sorores tres, & spuria vna cum matre filia, affines præterea & cognati, & nobilitas vniuersa. Idem finitimas insulas cum vno è Sociis circumiit ipsemet omnium ordinum viros ac feminas. ipsaque seruitia in Domini rete compellens. quorum longè maior vtrique numerus fuisset, nisi periculoso morbo Socius oppressus, Ternatè inde viginti leucarum itinere se necessariò recepisset. Agebat Rex eo tẽpore annum quintum circiter & vicesimum, & oris dignitate & corporis agilitate conspicuus. nostratem, si paulo candidiori esset colore, dixisset. Baptismo magna ipsius ac suorum gratulatione peracto, Socius paulo post rem diuinam fecit, cui tanta cum attentione cuncti affuerunt, ac tanta religione sacram Eucharistiam supplices adorarunt, vt nequaquam tyrones viderentur in fide.

Mahometis fanũ diruitur.

Confestim etiam Mahometis fanũ dirutũ est. ex res in oppido Maluco audierunt Lusitanis & ceteris Christianis ingentem lætitiã attulerunt; quæ tum solenni supplicatione, tum bellicorum tormentorum dispoſitione declarata est; Mauris contra tãtum dolorem inuolere, vt castrum Ternatis Christianorum oppugnare confestim aggressi fuerint. sed frustra nam & Lusitani, qui in præsidio erant, egregiè se defenderunt; & rex ipse Bazani, offensionem soceri minime veritus, obsessis Lusitanis non semel subsidio venit. Anno verò circiter 1561, Amboinensibus quoque Christianis contra Mauros opẽ tulit, DEO valde propitio; classe quippe sex duntaxat Caracorarum profectus, (genus nauigiorum id est) cum ad expugnandum quoddam hostium oppidum descendisset, penè ex insidiis oppressus à Mauris, qui eodem Caracoris quadraginta deuenerant, paucos admodũ è suis amisit. Comitem expeditionis vnũ è Societate habuerat, cuius brachiũ in eo proelio sclopi ictu vulneratũ est.

Elisabetha femina principis à Xaue-rio ad Christũ conuersa.

Variis præterea temporibus ad Christum adiuncti sunt è principibus, Elisabetha Regum Maluci Tidoreque soror, femina prudens, atque vna omnium, quotquot in iis erant insulis Maurorum, iuris Mahometici peritissima, quæ Francisci Xauerii disputatione victa, simul & in Christiana religione ita confirmata est, vt exemplo suo ceteris ad virtutem atque ad officium prælucet. filii quoque ipsius, itemque Tidorensis regis cognati sex, è quibus vnus dynasta, magnaque apud Regem autoritate, in Tidorensi bello contra Lusitanos exercitum duxerat. is regẽ quoque ipsum

ipsum ad ecclesiam propediem perducturus existimabatur. Accessit ad hos, magna sua cum animi voluptate atque laetitia, Selebum quoque rex ipse, multique ex eius regni proceribus. Reges item Manadensium (que gens in primis bellicosa ac strenua totius eius regionis putatur) & Sianorum, ius regis Bengaiensium filius, & vniuersa penè Cadripana nobilitas. Nam cetera multitudo tanto vndique studio certatim ad baptismum accurrit, vt Didaco Magaliano ex Societate eas insulas peragranti ex oppidis sese obuiam alacritate descendenti ad litus effunderent, baptismum sibi liberisque suppliciter postulantes. quorum optimis studiis eum propter paucitatem Sociorum responderi non potest, tum propter assiduos Maurorum finitimorum impetus & insidias, qui Christianae religionis progressum omni ope impedire conatur. Iisdem in regionibus Alfonso Castrius & Sociorum numero Lusitanus, eum annum iam vndecimum eam provinciam summo labore administraret, gloriosam vtiq; pro Domino mortem Maurorum scelere oppetiit, anno post Christum natum 1538. Cum enim eo tempore Maluci Tyrannus Christianorum hostis acerrimus Ternatem oblidet, vbi captus a Lusitanis pater eius in custodia detinebatur, Alfonso ex insulis Mauri Irim insulam Ternati proximitam nauis petens, a nautis Mauris in Tyranni gratiam omnibus primis vestimentis exiit: deinde pedes eius manusque crasso fune colligantur. dies quinque ita vinctus in nauigio crudeliter habitus, atque inde ad collum eius graui admodum arboris viridi trunco ad instar iugi deligato, nudus exiguo tantum velo femoribus obductis sub dio constituitur, ibique interdum noctuque relinquitur natura imbecillus, caeliq; inluriis quaquam leuibus vehementer obnoxius: tunc autem magna corporis vexatione & cruciatu multorum dierum spatio ibidem detentus prope nullo cibo, cum viuis iam custodiri posse non videretur, ne suo periret letho, violentas manus illi inferre Mauri decernunt. Ille brachiis ad tergum reuinctis per asperas cautes aliquandiu ductus, appropinquante iam exitu vitae, ad terram sponte procubuit, lignoq; sibi supiecto, quod suspensum e collo gerebat, a Mauris ense conficitur. Corpus ab illis in mare proiectum, tertio post die repertum ibidem vnde proiecerant, insolito quodam radias fulgore, vulneribusque ita receatibus, vt si ea tunc accepisset, quae res eo admirabilior visa, quae estus maris eo loco, fluminis instar, est rapida

*Didaco
Magalianus.*

*Alfonso
Castrius
a Mauris
necatur.*

Rex Geiloli Maurus honorificè de Alfonsi exitu loquitur.

Percussores Alfonsi, cum propinquis diuina ultione consumpti.

diffimus. Eius viri mors ipsis quoque barbaris regibus delori fuit. magna enim erat apud omnes nomen eius in admiratione. Regem quidem Geiloli Maurum, gratiamque Christianorum aduersarium, de Alfonsi exitu atque animi fortitudine verbis honorificis disserentem, ad eos qui aderant inter cætera ferunt dixisse: Quid simile nostri Cacitii? Nec verò Dominus tam iniustam necem ne in hoc quidem seculo inultam reliquit. quippe ab Iris insula præfecto ac magistratibus pro certo cognitum est, paucis diebus omnes non modò parricidas illos, sed etiam parricidatum propinquos vario ac miserabili mortis genere periisse. namque alii fœdissimis roto corpore pustulis enascentibus paulatim excoriati horribiliter vlulantes igne sacro consumpti sunt: alii tormentis in bello discerpti: denique is etiam, qui abreptum Alfonsi vendiderat calicem, membris mirandum in modum intumescens, vitam finit: quos aiunt, sublati ad sydera manibus, tum denique diuinum auxilium supplices implorasse.

REGIO MAURI.

Vltra Ternatem leucas 60, regio Mauri cernitur diuisa bifariam; altera pars in continenti est, & Morotia dicitur, octo Christianorum loca complectens: altera Morotai nominatur, constatque duabus insulis, quarum in vna minore vici Christianorum tres anno post Christum natum 1552, in altera maiore, octodecim visebantur. Christianorum porrò capitum numerus erat quinque & triginta millium: qui ex eo tempore maiorem in modum multiplicatus est. anno quippe 1563. Christianorum vici sex & triginta fuisse dicuntur, & in iis aliqui familiarum ferme octingentarum, anno verò 66, ad septem circiter & quadraginta: qui nullos habent pastores magistro sive, nisi è Societate, cuius in ea prouincia non sine magnis assiduisque laboribus atque periculis in summa egestate versatur industria.

AMBOINI IN SVLÆ.

AD Maluci prouinciã Amboini quoque terra locuti Mauri pertinet, abestque Ternate leucas 80. Malaca autem (ex quo loco nauigantibus Malucarum insularum prima Amboinus occurrit) trecentum & quinquaginta. Christianorum pagi erant in ea septem dumtaxat anno 1545, cum Franciscus Xaverius eò se contulit: Sociorum deinde opera factum est, vt anno 1562 plus triginta numerarentur.

ANNO 1552. Christianorum vici 35. millia.

ANNO 1566. Christianorum vici 47.

merarentur. anno verò 63, Christianorum plus decem millia facta: quo ipso tempore Socii ad alia oppida duo baptismis lustranda profectioem parabant, incolarum circiter quadraginta millium. Vni eorum Lucebata nomen est, cuius principes ad ceteros in proposito continēdos iam baptizauerant. In eadem insula est insigne oppidum Recaniue Maurorū: ii à Mahometis cultu ad Christiana sacra cōuersi, cum aliis vitiis, tum illo præcipue purgati sunt, multas habebant singuli vxores, qui quidem per diuitias poterant. nam in Amboino vetus erat consuetudo, puellas a parentibus in vxores dote persoluta cōemere: id quoniam pauci poterant, duplex inde sequebatur incommodum; vt & diuites multis nuptiis per libidinem miscerentur; & pauperes vel cælibem vitam agere, vel quas alii respuissent, in matrimonium ipsi ducere cogerentur. Hic mos quamquam infimis pro virili adiuuantibus, resistentibus tamen vi summa potentioribus, magna Sociorum contentione sublatus est.

SOLOR, MACAZAR, &c.

MAcazaris ampla regio leucas 300 abest Malaca, & spatii tantundem occupat ambitu. felix admodum terra, auriq̄ue ferax & sandali, & aquilani cuiusdā ligni odorati, pigmentiq̄ue eius, quod lacre vulgò appellatur, cuius tum ad pingendum, tum ad obfignandum vsus egregius: ita quippe materiæ subjectæ adhærescit, vt inde nulla ratione possit nec auelli, nec elui. Seruitiis multis, & omni copiarum genere abundat. Inde Malucum dierum octo, Amboinum verò ferme quatruidi est cursus. Primus in ea sese publicè ad Christum adiunxit vnà cum vxore ac liberis aliisque compluribus Rex Supanorum, gener imperatoris cuiusdam opulentissimi, qui mediterranea plagæ illius incolit loca, vrbemque præcipue Sedenrem maximam ac celeberrimam; hæc in plano sita, carnibus, piscibus, fructibusq̄ue est referta. lacus est proximus multis nauigationibus frequens, copiosis vrbibus vndique cinctus, cuius longitudo leucas viginti, latitudo quinq; circiter colligit, plenus varii generis piscium. ex eo effluens amnis, per mediterranea triginta dierum iter emensus, in mare sese effundit ad vrbem orientis Maluum, cuius oræ aiunt regem in primis potentem dominari, qui Lusitanorū amicitiam vehementer experat. Alia est regio eodem Macazanis nomine, sed inferior, regem habebat cum aliis multis Christianum: cui

Anno 63°
decē mil
lia Chri
stianorū
facta.

Lucebata
Recaniue

Mos ne
farius
sublatu

Rex Su-

panorum

cum vxore

re ac li-

beris aliis

q̄ ad

Christū

accedit.

Sedērem

vrbs cele-

bris.

Maluum

vrbs orientis.

demortuo successit ethnicus frater, quem tamen aiunt cum suis omnibus velle fieri Christianum. Huic finitimus est rex alius item Christianus, eius propinquus, qui doctores Evangelii apud se habere percipit, atque id ipsum in populi fere vniversi, cum aliis rationibus, tum verò miraculi cuiusdam nouitate permoti. Cum enim Franciscus Nunes Lusitanus nauarchus in ea loca venisset, membris ita debilitatis, vt non nisi furculis nixus duabus ingredi posset; ope diuina repente conualuit, crucem que religionis causa defixit, ex qua eius rei monumentum surculas suspendit.

Franciscus Nunes Lusitanus.

Solor.

Solor autem, gradus octo cum tribus quadrantibus in meridiem obtinens, leucas a Malaca distat trecentas. valde salubris est regio. multa circa sunt oppida, Christianos verò habet complures, quos ibidem Lusitani ipsi negotiatores aduenæ faciunt.

Anno quidem circiter 1559 Lusitanus quidam mercimonii causa cum eò venisset, Regem cum vxore ac regni proceribus baptizauit, ac deinde mortuus est. Rex autem cum Socios per litteras inuitatos propter eorum penuriam ad se venire non posse cognouisset, fratris ipse filium regem designatum Malacam ad ipsorum Collegii rectorem cum mandatis misit, vt quoniam magistros ad se populum que docendum legare non posset, hæredem saltem hunc suum in adibus Collegii Christianæ fidei præceptis ac doctrinæ institutum, ad se deinde remitteret, qui doctoris apud eos populos munere fungeretur. Huic Laurentii nomen inpositum est, & ne præstati erat ingenio, præcædi formulas & catechismum breui tempore didicit. Insinuat verò se in eam insulam Mahometica etiã prauitas. anno quippe Christi nati 1559 tres quatuorve Cacitii ex oppidis Calæcu & Bengala profecti, Meschitam Maurico more habere iam ceperant, barbaroque multos eiusdem superstitionis infecerant labe, dum Christiani desunt, qui errantibus rectum salutis ac veritatis iter ostendant. Magno tamen labore Malacenses Socii effecere, vt Cacitiorum princeps ex iis locis pelleretur in Indiam.

Rex cum vxore & proceribus baptizatur.

Rex fratris filium Malacæ fide imbuendum misit.

Mahometica prauitas.

Calæcu.

Bengala.

Rex cum optimatibus a Lusis.

E regione Soloris, ad tria millia passuum, permagna cernitur insula habitatoribus frequentissima, alia sique haberi uincinas. nullus ibi deorum cultus, delubra erant nulla. itaque illata Christiana sacra ita auidè arrepta, vt rex cum optimatibus, aliisque præterea ducentis in vrbe regia Labona-

Labonama baptismum suscepit, & concionatores pasto-
resque vehementer efflagitet ad ceteram multitudinem in-
fituendam, ac baptizandam.

Ne Timorenses quidem insulani, ab Solore leucis disti-
minis quadraginta, religionem aut superstitionem habent
illam: gens totius eius tractus maximè rudis. Solorem Ti-
moremque Malaca petentibus terra Iae regnum occurrit
nomine Paparuca, quod barbarorum est vniuersum. ii mul-
tis Maurorum belis vexati, vt impia Mahometis sacra sus-
ciperent, obfirmato semper animo restiterunt. iidem Lu-
sitani admodum sese amicos demonstrant, profitenturque
palam, se nullam nisi Christianam religionem legemque
Euangelicam accepturos: & sanè vix dici potest, gentes illas
penè omnes, Mauris ferme exceptis, Christianam fidem qua-
topere sistant. Cambaianum regnum amplum ac celebre,
compluribus ibi à Dominicano quodam fratre, qui aliqua-
diu apud eos fuit, baptismo lustratis, Euangelicos ministros
postulare non desinunt. eodem studio ac desiderio tenen-
tur Macazareses, Amboinenses, Morotiani, Morotaien-
ses, Bazanenses, Papuani, Bengaiani, Selebes, Siani, Cauri-
pani, Bolanenses, Manadii, Tidoienses, & vniuersi penè Ma-
lucenses, Manomorapani, Inhamiorenenses, Giloani, Æthio-
pes, Ceilani, Trauancorenses, aliarque plurimae nondum
bene cognitae vel exploratae nationes atque prouinciae.

Insulam quidem aiunt esse leucarum circiter ducenta-
rum è regione Amboini, quò cum Lusitani aquationis cau-
sa descendissent; ab incolis vi propè recepti, & tum quidem
capitum quatuor millia, deinde rursus amplius duo millia
baptizare coacti sunt: atque inde abiere, quod miserandum
in primis est, vna tantum sublata cruce, magistro ibi nullo
relieto. Nec sanè, cum in Christiana fide amplectenda ii fe-
rè, quos diximus, populi faciles alacresque, tum verò in ex-
ercèda vel in retinèda segnes infirmive magna ex parte cer-
nuntur. Multi aduersa valetudine, ac praesertim febre ve-
xati, ad templum confugiunt statim, & aqua piaculari seu
benedicta, quae datur à Sociis opera vt nunquam desit, e-
pota, eadem ipsa hora sanantur. Idem virtutis expertae
remedium Diuarensibus est contra venenatos serpentium
ictus. Bazanius neophytus quidam, cum filii eius duo ba-
ptismo lustrati confestim in febrem grauissimam incidis-
sent, vnà cum vxore ad sacerdotem è Societate exostula-

cōuersus.

Labona-

ma urbs

regia.

Timor

Insula.

Paparu-

ca regnū

Quam

multa eō

qua gen-

tes Chri-

sti fidem

sistant.

Cogunt

quidam

Lusita-

nos, vt se

baptizet.

Diuina

beneficia

per aquam

benedi-

ctam col-

lata.

Diuarē-

ses populi

rum

tum accessit. Sacerdos malitia demonis cognita, quærit ut
iis, putarent ne filios ob Christiana sacra suscepta periculi-
ri. Annuentes iussit piacularis aquæ paululum bibendum
laborantibus dare: sanos statim futuros. Neque fefellerit
promissa. hausta quippe aqua, eodem temporis vestigio dis-
cussa febris ac fugata, magna & parentum gratulatione &
sacerdotis lætitia sanus uterque surrexit. atque in iis regio-
nibus eiusmodi multa sæpe contingunt. Atiuensem vero
populum, recens ab impietate reuocatum, illa etiam res val-
de roborauit in fide, quod cum antea infantes lethalibus ve-
ficulis erumpentibus vulgò perirent, postquam eò Christiana
sacra illata sunt, diram luem illam magna sua cum admi-
ratione sedatam viderunt. In Amboino autem insula, cum
diuturna siccitate valde laboraretur, ex neophytis quædam
mulieres ad vetustiore[m] Christianam accedunt, rogantes
qua ratione placare Dominum precibus & pluuiam saluta-
rem exposcere debeant. Crux erat à Francisco Xauiero in
litore posita, ad eam mulierculas illa perducit. Cruce ra-
mis virentibus exornata, solo scopis diligenter purgato, ni-
xæ omnes genibus. Tu (inquiunt) Domine, qui quibus indi-
geant rebus homines, quos tua ipse morte & cruciatibus re-
demisti, scis optimè, da nobis aquam, Christianæ su-
mus. Mirum dictum. Sereno tunc cælo, coactæ momea-
to nubes, tantam repente vim imbrium profudere, ut
mulieres in Christiana religione magnopere confirmatæ
potentiam DEI prædicare non desinerent, factaque ma-
nu deturbatum est fano simulacrum, à quo nuper tanquam
DEO pluuiam supplices petere consueuerant, multis pro-
bris ac iurgiis laceratum atque conscissum raprantes, in
profluentem denique consensu projecerint.

In pago quodam Socii templum extruxerant. id Mau-
ri cum audissent, incolis renuntiari iubent, sibi cer-
tum esse, vel rerum suarum periculo extructum apud
ipsum templum incendere, continuoque bellici appa-
tus rumorem de industria dissipant. iis terroribus ad
Christianos perlatis, sacram ædem lateribus suis oppo-
sitis defendere omnino constituunt. idque tanto om-
nium ardore, ut ipsi pueri puellæque communi consilio
vim saxorum iaculandi causa separatim uterque sexus in
loca opportuna congereret.

Sed eo periculo, cum Mauri consilium mutassent,
diuina

*Atiuensis
populus
dira luem
libera-
tur.*

*Ex neo-
phytis
mulieres
quædam
precibus
pluuiam
impetrant
Oratio
plena fi-
dei.*

*Fuerorū
et pu-
larum
studium
in templi
defensione*

diuina ope liberati sunt. Vlate est eiusdem regionis vi-
 cus, qui quòd in conspectu Maurorum est positus, ha-
 betque trecentos incolas qui armis uti possint, assi-
 duis pàne bellis implicatus est. Vnus è Sociis trimestri
 spatio apud eos versatus narrat, eo tempore toto quo-
 tidianis p̄clis cum hoste certatum, iisque Dei benefi-
 cio & Vlatensium pietate ferè secundis. ut enim viri
 in pugnam exierant: pueri signum Crucis ibi collocatum
 religiosè petentes, positris genibus, percutientes pecto-
 ra, manusque tollentes in cœlum, diuinam misericor-
 diam, idque sæpe in iussu, supplices implorabant. quo in
 numero erant, qui vix adhuc eloqui possent. Feminae
 quoque detractos sibi lapillos & margaritas ad Crucem
 Deo offerentes, aiebant: Hæc omnia tua sunt Domine:
 tu nobis ea dedisti: noli hoc oppidum perire pati, Mau-
 rosque, tuos inimicos, rerum nostrarum potiri. Quid
 mirum, huiusmodi fultos p̄sidiis Vlatenses, superiores
 fuisse? iidem inita aliquando pugna, cum è recenti pluua
 tormentarius puluis igni resistens repentè sclopos inutiles
 reddidisset, consternati animo, atque ope humana diffi-
 si, cum ab hostibus admodum vrgerentur, multi gladiis
 & scutis humi depositis manus tollentes in cœlum, nixique
 genibus, Respice nos (inquiunt) Domine Christianos, & pro
 tuo nomine p̄liantes, ser opem, ne nos tua clementia
 deserat. Haud incassum missæ preces. nulla accepta illatâ
 ve clade, contra omnium opinionem exercitus vterque di-
 uersi in patriam reuertere. Et ea sanè gens esse dicitur miti
 admodum ingenio, & minimè cõtumax, ac natura ad om-
 ne officium ac virtutem propensa. itaque magistros etiam
 eximio quodam amore prosequitur.

Alii eiusdem tractus pagani, è quibus nonnulli baptizati
 iam fuerant, cum infesta sibi Maurorum arma ob id ipsum
 imminere sensissent; è Sociis euocarunt, qui populum
 vniuersum baptismo lustraret, quòd Christiani potiùs vi-
 tam sponte profundere, quàm Mahometani libertatem
 retinere decreuissent. itaque duorum mensium spatio plus
 octingenti catechismo instituti, & sacro fonte abluti sunt.
 Alii multi eiusdem oræ Christiani à Mauris, in quorum di-
 tione habitabant, ad Mahometica sacrilegia sollicitati pa-
 tris fundis ædibusq; relictis, cum vniuersa familia in Chri-
 stianorum loca migrarunt.

Vlate vi-
 cus.

Pietas
 puerorū
 & femi-
 narum.

Ostingen-
 si bap-
 tizati.

Quil-
nenfes.

Quilanenses autem, cū in montis iugo, vnius religionis caula, obsessi à Mauris tenerentur, nullis vnquam periculis aut minis ad deditiōem potuerē perducī.

Homan-

Nec minor fuit Homanorum in fide constantia, qui cū oppugnati ab Regis Maluci copiis aliquandiu fortiter resistissent, cū iam hostiam impetum ac multitudinem sustinere non possent, trecentis pactolis, qui mille citaret auri nūmi sunt, transigere, vt Christianam religionem recipere sibi liceret. Quin etiam Praefecti Homanorum filia ab hostium duce ad matrimonium inuitata, (quod per ea putaret se facilius oppido potiturum) respondit fieri quidē posse, vt ad ipsum accederet, sed viua nequaquam. Iam Recanienses,

Recani-
nenfes.

in quibus bellatores mille numerantur, cū naues aliquot Maurorum ad eos venissent, minantes, nisi ad cultum Mahometis redirent (quem non plus anno antè reliquerant) validam Iaani regis classem ad eorum excidium esse venturam; illi nequaquam ea denuntiatione deterriti, responderunt, se nec mortis, nec rei familiaris, nec patriæ periculo, à vera IESV CHRISTI religione vllō vnquam tempore discessuros; malle se in hac vita labores & vexationes, quam in altera, semperiterna subire supplicia. Interim Iaana classis nauium ferme viginti infesta superuenit. Tum Recanienses, quod in humanis viribus haud satis praesidii cernerent, primò sanè perculsi, deinde verò Sociorum praecipuè cohortationibus animari confirmatūque certum sibi Dei subsidium polliciti sunt. Nec eos sanè fefellit spes. naues enim hostium, cū oram Recaniensium legerent, atrox tempestas coorta fudit, atque disiecit, statimque Lusitanorum classis Recaniuem magna omnium gratulatione peruenit. Inde cū assiduè sese propter Christum vexari Amboinenses neophyti cernerent, communi fidelium omnium indicto concilio decretum est, vt contra Maurorum imperus inuicem sibi curati succurrerent; publicèque polliciti sunt, magna sanè Sociorum animi voluptate, se omnino Christianos esse meturos. In ora autem Comorinensi, cū neophytus quidam regem barbarum, cui ea natio vectigalis est, vita functum iugere ethnico ritu, barbāmq; simul & capillum reculare abradere, direptis bonis est à barbaris interemptus.

Comori-
nenfes
Christia

Anno verò Christi nati 1566, Christianorum Comorinensium nauis Cocinum petens, à Mauris praedonibus capitur, statimq; sex è Christianorum numero primariis viris injecta vincula

vincula cum mortis minis, nisi à Christianis ad Maurica sa-
 era deficiant. Illi vero se quilibet perpessuros respondent
 potius, quam tantum sceleris admitturos. Mauri ubi se nihil
 proficere intelligunt, victos atrociter vexant primò, deinde,
 Agite, Cruces, inquit (nam è collo suspensas ferebant). o-
 cyus auferte: ceruices præcidendæ sunt vobis. Tum Christia-
 ni: Ecce, capita præstò sunt: Cruces si vultis, vos ipsi detrahi-
 te: nos enim citius, utique moriemur, atque ita flexis geni-
 bus quinque ex iis obruncantur, egregiam ipsorum constan-
 tiam Lusitanis compluribus, cæterisque qui aderant, valde
 admirantibus. Sexto peperere Mauri, qui Sociis Cocini dein-
 de narrabat, se in eo discrimine intimè quoddam robur atque
 virtutem contra terrores illos diuinitus sibi suppeditari sen-
 sisse. Circa Persicum sinu anno à Deipara Virgine 1554 Tur-
 cæ nauem cepere, qua præter Lusitanos neophyti vehaban-
 tur, Malauarès adolescentuli sex circiter & triginta, ab no-
 no ætatis anno ad septimum vsque decimum. Hos Mauri à
 Christo ad Mahometem traducere summa ope alternis bla-
 diendo minandoque frustra conati, ad verbera denique &
 varios cruciatus descendunt. Adduntur ad cæteram imma-
 nitatem atque sæuitiam stillæ adipis igne liquati. quæ cum
 tormenta, multasque præterea iniurias, puerorum egregia
 virtus fidesque contemneret, vi denique arreptum vnum ex
 iis circumcidunt inuitum ac renitentem, quem deinde cum
 Mahometanum esse iam Turcæ dicerent, cauillantes atque
 tentantes; ille utique pernegare, corpus tantum violatum
 esse, non animum affirmare: proinde se non minus Christia-
 num esse quam antea.

*ni s. pro
Christo
obtrun-
cantur.*

*Adoles-
centulo-
rum neo-
phytorum
in fide
constantia*

*Neophyti
propter si-
dem par-
tim di-
uenditi,
partim*

*perempti.
Amboi-
nenses
Christia-
ni multa
crudelia
fortiter
perpessi
barbari, sunt.*

Iam in iis insulis, quas Mauri appellari iam diximus, in-
 gens neophytorum numerus, quod susceptam religionem
 deserere nollent, patrimonii spoliati partim contumelia
 causa ipsimet sub hasta diuenditi, partim etiam percempti
 crudeliter sunt.

Illud verò quod in Amboino annis superioribus cõtigat,
 cum veterum utique martyrum illorum fide ac fortitudine
 comparandum videtur, non modò quòd multi neophyto-
 rum vici pro veritate Evangelica saue direpti, omnes etiam
 incolæ alicubi ad vnum crudeliter casi, verum etiam quòd
 plurimi à barbaris genere feritatis inaudito consumpti
 sunt. præcisos quippe viuentibus brachiorum toros ac ti-
 biarum articulos inspectantibus ipsis igne torrebant

barbari, vorabantq; paulatim cetera quoq; corporis membra
laniantes, quoad neophyti lento cruciatu cōfecti animam
Domino redderent, quorum aliquot ad extremum vsq; spi-
ritum salutare illas voces, IESVS, MARIA, exaudiebantur
iterantes identidem; vt interim illos omittam, qui in acer-
bam feruitutem aliò atque aliò abducti sunt. atq; hæc pro-
pterea maximè quòd à Mauris obsessi, Crucis signū (quod
in singulis Christianorum vicis publicè collocari cōsuevit)
refixum, atque ad mœroris indicium atra veste inuolutū, ne
in Maurorū cōtumeliosas manus veniret, humi defoderat.

Neq; verò eiusmodi euertus atq; pericula neophytorū dū-
taxat propria, sed cum ipsis quoque eorum doctoribus (ne
videlicet sit discipulus supra magistrum) communia sunt.

*Sociorū
pro reli-
gione la-
bores &
interitus*

E Sociis quidam, dum in Amboino rem Christianam fi-
deliter administrat, Maurorum insidiis subinde appetitus,
semel etiam domi flamma ab iisdem injecta viuis panē cō-
bustus, veneno denique fertur esse sublatus, vir in excolēdis
ruendisq; neophytis, etiam contra barbarorum impetus ita
fortis & impiger, vt ipsemet hostes eius animi magnitudinē
admirarentur. idem in pauperes ita benignus, vt cum ipsam
quoque subuculam in elemosynam erogasset, in extrema
valetudine, quod nulla sibi vestimenta suppeterent, stragu-
lo reclusus ad Christianos de more visendos vicatim circum-
ire non intermitteret.

Alius dū sibi cōmissam egregiè tueretur ecclesiā, à Mauris
aliquoties contumeliosè tractatus, & fustibus cesus, cum ad
oppidum quoddam baptismi causa euocatus mari contem-
deret, vnā cū ipso nauigio demersus est. Comes verò ipse
(vt hoc etiam obiter addam) ægre ac periculosè natans ad
saxum allisus à fluctibus in littus euasit, corpore lacerato,
vt quadrupedum instar humi reptare cogereetur. in hunc ille
modum cum vastas solitudines nullo prorsus obuio tridū
peragraffer, in siluestre deniq; incidit hominem, ex iis quos

*Allifari,
homines
siluestres*

Allifuros nominant, a quo sublatus in humeros, & ad pagū
vsque Christianorum delatus est. Verū adeò humanè fer-
tur ab illis exceptus, vt ad eū visendū concurrerent vndique
spectaculi miseratione collacrymantes, certatimq; cibum,
ac vestes, & alia quæcunque poterant, ad eum leuandum re-
ficiendūque conferrent.

Tres alii Socii Hispani, anno post Christi natalē 1555, cū
ex Europa in Indiā nauigarēt, cūq; oneraria, quingētas cir-
citer

iter ab vrbe Goa leucas, in Syrtes incidisset, vectores pluri-
 mi, scaphis è naufragio raptim exstructis; littus incolumes
 tenuere. ipsi verò quanquam liberaliter inuitati, tamè ne in
 extremo illo periculo ceteram turbam desererent, quam
 capere scaphæ nequuerāt, ibidè certa sibi pænè morte pro-
 posita remanere cum reliquis, & fame consumpti sunt. An-
 tonius verò Criminalis in Cisalpina Gallia Parmæ natus, cum
 ahiò 1544. ad Franciscum Xauerium in opere suble-
 uandùm cum sociis aliquot in Indiam missus esset, vir spe-
 data vitæ innocentia, acriq; studio Catholicæ religionis
 augendæ; a Xauerio in alias regiones Euangelii causa dece-
 dente, Comorinensi Ecclesiæ vniuersæ præpositus est. quod
 ille inuictus in summa rerum difficultate, assiduisque belli
 tumultibus amplius triennium alacriter obiit; cum semel
 saltem singulis mensibus passuum millia amplius ducenta
 percutretet, idq; pedibus ferè semper nudis, noctè sæpe hu-
 mi trāsfigēs, in quotidiano cibo potuq; parcissimus. Is igitur
 dū ad Remanācoris vada, quæ appellantur, catechismo dat
 operā, subito affertur infestas adesse Bisnagēsū copias. Erāt
 in portu vicino parata nauigia, in quæ ille, si vellet, tuto cō-
 fugere posset, multis præsertim id ipsum hortatibus. Sed pa-
 stor, capitis sui cura præ ouiu salute neglecta, puerorum ac
 mulierū turbā, q; ea maximè opportuna iniuria videretur,
 ne in barbarorū man^o magno cū religionis fideiq; periculo
 veniat, quāta maxima potest diligētia, insistit in naues im-
 ponere: quo in officio dū suimet oblitus magno animi ardo-
 re versatur, hostes interea superueniunt. Ille extremo peri-
 culo animaduerso, spe immortalitatis plenus, genibus niti-
 tur, manib;que sublatis, confestim se in preces effundit.
 Atq; vnus quidem atq; alter barbarorum manipulus illæsum
 Antoniū præterit mori cupientē, ne direptū ac dilaniatum
 Christi gregē aspiceret. Badagarū verò (sic enim è Bisnagen-
 sibus aliqui appellātur) altera succedēte caterua, vittat^o qui-
 dā ex iis in læuum Antoni latius iuxta lienem hastam adigit.
 Accurrit alius statim ad spolia detrahenda, attritam videli-
 cet tunicā. Antonius verò exuentē vltro adiuuat, quin etiam
 vt secum videlicet è mundo nihil prorsus auferat, interiōre
 quoq; subuculam raptim suis ipsemet manibus discerpit ac
 projicit. Inde iterū supplex prouolutus in genua consuetu-
 dinis suæ nō immemor, (id enim illi cum jaculatoria preca-
 tione vicies triciesve solemne quotidie fuerat) vulnera deinceps

Marty-
 riū Anto-
 niū Cri-
 minalis.

ceps

ceps in pectore duo, quartum denique in humero cū accepisset; in latus cōcidit moribundus. Caput abscissam, & unā manantē subuculā sanguine barbari ex alto suspēdunt: trūcus ibidē nudus inhumatusque relinquitur. Atque hīc quidam laborum suorum vigiliarumque mercedē ac prāmium summo Dei beneficio tulit Antonius. Aloysius verō Mendefius, cū in eadem ora iisdem ferē muneribus vacaret; ab iniquis atque impiis jugulatus est.

*Aloysius
Mendesius
ab impiis
iugula-
tus.*

Atque his tot tantisque terroribus periculisque propositis, magno animorum studio certatim eiusmodi prouincias expetunt Socii, propterea credo, quōd cū officium sequuntur, tum inter eas difficultates & incommoda quotidiana, ab omni ferē seculāri vel humana delectatione sejuncti, summa Dei benignitate liquidissimis voluptatibus, quas caro sanguisq; nō percipit, gaudiisq; celestibus, ad quā nunquā adspirat animalis homo, sæpenumero perfruuntur. Illud verō eos vehementer angit, quōd propter ipsorum paucitatem atque penuriam, agi quā plurimi, qui adhibita cura felices ac nitidi opimam virtutum omnium frugē ferē potuissent, vel steriles atque horridi miserabiliter jaceant; vel etiam aliquandī subacti, cū propter ingētem occupationū molē suis tēporibus ab se recoli nequeant, paulatim deserti, aliquando silutescant. vni quippe interdū operario, & ei quidem nondū sacerdoti, multa hominū millia Dei verbo pacenda regendaque variis locis incumbunt, multisq; amplissimis in regionibus ministri Evangelici nisi ē Societate nulli versantur. ipsi autem idcirco adesse vbique non possunt, quōd eorum numerus cū in vniuersum exiguus est ipse per se, tum per Europam vniuersam vltimosque Occidentis & Orientis fines ita longē lateque dispersus, vt mirum sit, terras ita multas tantōque interjacentis Oceani spacio inter sese disunctas, non dico Evangelio collustrari, sed cursibus peragrari tā breui tēpore potuisse, à religiosis præsertim viris ex assidua corporis & animi patientia, ac voluntaria paupertate, ferē semper incommoda valetudine vtentibus. Quo magis justum & pium desiderū ipsorum habendum est, cum in tanto tāq; salutari opere quā plurimos adjuutores exoptant, ne scilicet vberima animarum seges, quā ē sacrilegis ereptam diaboli manibus iam pridem oportebat, unā messorum inopia videntibus atque inspectantibus ipsis intereat.

FINIS.